

Mislim, da je moja samoumevna obveza, povedati kot udeleženec tudi svoje misli o "akciji 25 poslancev". Najprej: o sklepih, ki naj bi izšli s te seje, bi se najbolj približal temu, kar je rekel tovariš Verčič, in v tem smislu se bom potem tudi do konca ravnal. Možno je seveda, da bodo sprejeti drugačni sklepi, najmanj se ne bom za to lovil; glede drugačnih sklepov bi bil vzdržan. Sedaj je že z vso gotovostjo mogoče reči: opravičeno je zahtevati, da se ukinejo in prerastejo katerekoli politične, profesionalne, moralne in druge posledice, ki jih je bil deležen katerikoli poslanec, udeležen pri tej "akciji". Mislim, da je to kar se da samoumevno, če upoštevamo normalna ljudska merila. Vsakdo med nami je lahko naredil kakšno majhno napako, morda tudi kdo od poslancev ali kdorkoli drug, ki se je v tem udejstvoval. Vendar so to zelo drobne stvari v primerjavi z velikimi napakami mnogih drugih ljudi, ki so imeli odgovorna mesta in ki zanje niso dobili najmanjše javne kritike. V primerjavi s tem bi bilo sedaj kakršnokoli vztrajanje na kakršnikoli negativni posledici, ki jo je imel katerikoli poslanec, res smešno.

Povsem drugo pa je vprašanje, ki se javlja in v naših današnjih političnih razgovorih in v uvodni besedi tovariša Zlobca in v drugih diskusijah in v celi javnosti glede ocene celega tega dogodka in celega konteksta. O tem pa imam drugačna gledišča o vsem, o čemer bom sedaj govoril. Ta gledišča so samo moja, z nikomer se nisem dogovarjal o njih in jih bom pač omenil na podoben način, kot so tudi drugi izrazili svoja. Ne zahtevam, da se moja obča gledišča in ocene sprejmejo v neko resolucijo, ker je tudi v zvezi z njimi opravičena tista metoda, ki jo je omenil Verčič: za celotno oceno tega dogodka in časa bi bila potrebna temeljita znanstvena raziskava. Zato bi se najbolj približal temu, da se sedaj ne sprejema nobena globalna vrednostna ocena.

Sedaj pa bi, če dovolite, nekaj prispeval k razjasnitvi te zadeve, kolikor pač sam morem. Nikakor pa ne zahtevam, da to sprejmete kot celostno in končno.

V zadnjem času je bil objavljen znaten fond materialov (recimo v Časopisu za kritiko znanosti) o tem dogodku. Ta material je v veliki meri dragocen in resničen. Moram reči, da je nekaj stvari v tem materialu celo faktografsko netočnih. Tega sedaj ne bom zanikal, ne bom povedal nekaterih važnih stvari, ki manjkajo, in katere konkretne navedbe niso točne. Navedel bom nekaj svojih stališč glede ocene, vrednotenja in kategoriziranja teh pojavov.

* Sinteza razprave na 32. seji Predsedstva RK SZDLS z dne 3. 10. 1989.

Zdi se mi, da je ne samo tule, ampak tudi če ocenimo vse razgovore, ki trajajo od "akcije 25 poslancev" do danes, zlasti pa v zadnjih letih, največja pomanjkljivost: skoraj popolna odsotnost točne analize tedanjih konkretnih družbenih razmer ali pa neposredno po tem. To je pomanjkljivost tudi današnjih razgovorov. S tem ne želim koga žaliti, niti želim svojo oceno vsiljevati, ampak želim zaradi zgodovine nakazati samo nekaj vidikov, ki so po mojem zelo nerazjasnjeni. Prvič, po mojem mnenju je to samo "primer 25 poslancev". Rekel bi samo "primer" in ne "akcija", ker to ni bila nobena organizirana skupina, ki bi enotno stalno delovala, ni bila frakcija itd. Zato bi govoril samo o "primeru" ali o "dogodku". Drugič, o "primeru 25 poslancev" ter o samih teh poslancih in o vseh, ki so bili v kakršnihkoli konvergencah s tem "primerom": mislim, da je objektivno bilo vse to dogajanje na družbeni levici. Noben akter, ki je ob tem sodeloval, ne bi bil, po mojem, uvrščen v družbeno desnico. Pri tem moram izrecno reči, da za mene "družbena levica" nikoli ne pomeni nobene ideološke formule, niti "marksistične" (kje šele stalinistične) niti formule samoupravljanja ali kaj podobnega. "Levo" je družbeni napredek. Družbena levica je za mene tisto, kar je v konkretnem času napredno za večino ljudi in kar se da s konkretno analizo ugotoviti. V tem smislu lahko rečem, da je, po mojem mnenju, takrat bilo vseh teh 25 poslancev levičarjev. Vendar so levičarji bili tudi vsi drugi, ki so bili posredno tako ali drugače vpleteni v ta primer. Za mene so bili in so ostali izraziti levičarji v dobrem smislu in Stane Kavčič in Kardelj in Kraigher in Vipotnik in drugi. Pri tem pa seveda nihče ni popoln, vsakdo je lahko naredil take ali drugačne napake, gre le za osnovno prevladujočo levo usmeritev. To bi seveda moral sedaj obširnejše prikazati, vendar ni časa.

Tretjič, moram tudi reči, da so bile celo med temi samimi "25 poslanci" tudi razlike in da jih ne moremo gledati kot enotno skupino. Na primer, nekateri poslanci danes pošteno pravijo, da so bili najbolj pod vplivom redko poštenega človeka, kakršen je bil Jože Vilfan. Jaz, recimo nisem bil. Nekateri so smatrali, da so bili zelo blizu simpatičnemu človeku, kakršen je bil Kavčič. Sam sem bil samostojen glede vseh takih zvez. Vilfana spoštujem. Vendar, naj povem, s tovarišem Vilfanom (točneje: o njegovih stališčih) sem precej ostro polemiziral v Beogradu že leta 1954, ko je šlo za oceno politike aktivne koeksistence; tu je šlo za pomembno stvar. In tovariš Vilfan je bil glede tega kasneje pošten. Torej, če bi že analizirali "primer 25 poslancev", bi morali analizirati tudi različna stališča vseh teh levičarjev.

Četrtič, "primer 25" je po mojem le delec, je le ena epizoda v zelo bogatem razvoju nestranskih pluralističnih in demokratičnih teženj po letu 1950 v titovski Jugoslaviji. Ne trdim, da je vladala polna socialistična demokracija, ampak da so te močne težnje obstajale že od leta 1950.

Ko govorim o "epizodi", ne mislim tega "primeru 25" niti najmanj minimizirati ali celo osmešiti. Hočem samo reči, da je bilo ogromno naporov in raznih oblik od leta 1941 in 1948, da se poglobi demokracija, da se nekaj resnega glede tega napravi in bi bili krivični do žrtev in naporov mnogih ljudi, če bi rekli, da je edini primer demokracije "primer 25 poslancev". Mnogi so marsikaj dali zanjo od leta 1941.

Petič. Bilo bi zgodovinsko popolnoma neutemeljeno, če bi danes poskušal kdo uporabiti ta primer kot argument za večstrankarstvo, za stari parlamentarizem, za staro meščansko demokracijo ali kaj podobnega. Mislim, da je v tem primeru (in to bom poskušal nakazati) šlo za izraziti nestranski avtentični pluralizem, pluralizem avtentičnih interesov. To stališče sem (da vas ne bi s tem moril) poskušal podrobneje

analizirati v časopisu Antropos pred dvajsetimi leti, tam sem napisal uvodnik. In vsa ta stališča so za mene nespremenjena do danes. Sedaj sem ob obletnici Antroposa tudi napisal, kje sem jaz že tedaj videl, da je v Jugoslaviji vse od leta 1951 prihajalo do prebojev elementov pluralizma in demokracije. Od nekaterih sodobnih obtožb o popolnem jugomraku od leta 1941 je precej drugačno moje gledišče in doživljanje v naslednjem smislu: da je v času od leta 1941 in 1948 bilo precej elementov demokracije, pluralizma in podobno, več, kot se sedaj misli, ko se dela ostre prelome med nekdanjim in današnjim pluralizmom. Ni res, da bi šele sedaj polagali osnove, že takrat so nastajale osnove za pluralizem. Naj navedem samo kakšen primer. Spopad s Stalinom se je začel leta 1948 (oziroma je dobil najostrejšo obliko). Dobimo zelo kmalu, že leta 1950, zakon o delavskih svetih. V enem letu je bilo ustanovljenih okrog 7.000 delavskih svetov in okrog 7.000 poslovnih odborov. To je bilo veliko pluralistično razpadanje enotne državne lastnine, ki je bila temelj velike piramide birokratizma v stalinizmu, in to je silovito vplivalo tudi na ostalo družbeno atmosfero. Po dveh letih pride do razpuščanja delovnih zadrug, leta 1952 do kongresa književnikov v Ljubljani, ko odvržejo vse dogme in podobno, da ne bi naštevali. Okoli leta 1960 imamo v Sloveniji volitve, na katerih se pogosto pojavi že po več kandidatov. Leta 1966 smo na kongresu slovenske partije tudi že zelo pluralistično delovali. Takoj na začetku kongresa sem proti programu kongresa predlagal komisijo za statut, ki je postala glavna komisija kongresa. Tam so bile izredno žive in ostre diskusije in takrat nismo doživeli kakšnih posebnih posledic.

Naj se vrnem k tem poslancem, o katerih govorimo. Meni se zdi, za sebe govoreč (verjetno tudi za Krefta in še številne), da bi omejevanje naše dejavnosti samo na ta "dogodek" bilo ostro zmanjševanje naše demokratične vloge. Mi smo v skupščini delovali bolj učinkovito pluralistično, kot danes Družbenopolitični zbor v Skupščini SRS.

Ne govorim o tem, da bi zmanjšal sedanja prizadevanja; ne govorim o nestranskih demokraciji, da bi se prilagodil kakšni "liniji" niti o "epizodi 25 poslancev", da bi jo zmanjšal, ampak zato ker se ne morem odreči skupnega boja mnogih pred in po letu 1941, v katerem so že gradili osnove svobode, vsebinske demokracije in pluralizma. Namreč Kreft, Matičič, moja malenkost in drugi smo se zelo temeljito, na vseh področjih skupščine (na gospodarskem, na področju kmetijstva, političnega sistema, na področju socialnega varstva, mladine, šolstva, kadrovske politike) pripravljali in aktivno udeleževali. Mi smo na vseh področjih imeli osebna lastna stališča. Nismo poslušali slepo politični vrh, nismo bili frakcija in ta naša stališča so bila ugodno sprejeta. Ko sem postal neuradni kandidat v občini Šiška, sem najprej šel, še kot kandidat pred volilnimi zbori, na občino (to je morda skušnjava za bodoče poslance, ministre in predsednika vlade) in sem v občini preučil vse zapisnike skupščine, vse zapisnike gospodarskih, socialnih, prosvetnih odborov. Nato sem svoj program za nastopanje pred volilci zgradil na tem. Potem sem stalno hodil s tem programom nazaj, vsakega pol leta, na zbere volilcev, da ugotovimo, kaj je uresničeno. To navajam kot primer, saj so vsi drugi samostojni poslanci tako nastopali in zato je bila ta skupščina vsebinsko bogata. Na začetku so nas malo postrani gledali, ker smo bili nekakšna opozicija (bil sem študentski poslanec). Toda kmalu se je dogajalo, da smo konstruktivno in brez velikih pretresov dobivali v posameznih pomembnih vprašanih večino in da smo velikokrat mi preokrenili situacijo.

Moram reči, da so bili vsi takratni najbolj aktivni poslanci levičarji. Če bi npr. vzeli njihovo stališče do tistega kroga, ki ga danes predstavlja Nova revija, smo bili takrat in

javno in v osebnih razgovorih Kreft, Matičič in jaz do tega kroga zelo kritični, sedaj pa je ta krog postal izhodišče "nove alternative". Tako je tu jasna razlika.

Sedaj pa o mojem deležu neposredno pri "akciji 25 poslancev", ker te stvari večkrat niso jasne. V svojem kandidacijskem nastopanju leta 1968 sem že izrazilo zahtevo tudi več kandidatov za vsako mesto in neposredne volitve. Zato sem smatral za svojo moralno obveznost, da tako tudi nastopam, ko so drugi prišli na idejo več kandidatov za člana predsedstva. Toda ko so nekateri drugi predložili, da bi bil jaz predlagatelj amandmana v tej smeri, nisem od tega bežal, da bom glasoval za amandma. Nisem pa hotel biti predlagatelj, ker nisem bil siguren, ali bo ta formalna demokracija povezana tudi z vsebinsko demokracijo. Potem ko smo ta amandma izglasovali, smo šli nekateri študentski poslanci, ker so mi drugi rekli, da so glavni iniciatorji študentje, na vodstvo študentske organizacije. Hoteli smo imeti ne tajen, ampak čisto legalen posvetovalni sestanek. In tam smo že govorili o raznih kandidatih. Ko sem govoril med prvimi, sem vzel za vsebinsko merilo naslednje: če bodo še drugi kandidati, naj bodo predvsem tisti, ki bodo lahko največ prispevali k izboljšanju gospodarske politike, saj je cela Slovenija takrat kritizirala zvezno gospodarsko politiko. In sem predlagal po tem kriteriju, ker nisem hotel kakšnih osebnih prepričanj ali konkurence za golo oblast. Zato sem prvega predložil Janka Smoleta, ker sem smatral, da je to politik, ki se temeljito bavi z gospodarskimi problemi in ki ima, sem smatral, zaupanje pri vseh strujah in pri na primer kardeljevski in pri kavčičovski. Ta moj predlog je propadel.

Drugi, ki sem ga predložil, je bila Mara Bešter, tudi zato ker je ekonomist. Ko to ni šlo skozi, Kardelj. Tako sem sodeloval na začetku. Nato sem bil odsoten nekaj dni. Moja aktivizacija je pa zopet postala posebej intenzivna potem, ko je bil predlog za dr. Petriča formalno umaknjen. Smatral sem, da se moram zelo angažirati, da ne bi prišlo do nepotrebnih sankcij do poslancev. In mislim, da se v tem smislu res najbolj aktivno delam med vsem poslanci. Moram pa izrecno povedati: tisti, ki je v slovenskem političnem življenju največ prispeval, da ni prišlo še do kakšnih eventualnih drugih sankcij, je bil Edvard Kardelj. Imam o tem čisto gotove podatke, tudi na njega sem se direktno obrnil in on je tudi direktno vplival. To je del celote dogajanja. Nobeden od nas ni bil idealen, ampak to je del zgodovinske resnice.

Jaz sem takrat tudi izrecno zastopal stališče, da naj študentje svojega kandidata prezentirajo na Republiški konferenci SZDL. In jaz ne odstopam od tega, tudi danes ne, da naj bi bila SZDL aktivna v demokratičnem procesu in volilna baza. To sem tudi takrat zastopal.

Torej, če napravimo sklepe. Strinjam se predvsem z pristopom in približno s takim sklepom, kot ga je predložil Verčič. Drugi sklep, temeljito znanstveno raziskovanje: nemogoče je opredeliti to akcijo, če bi zbrali samo dejstva o tej akciji, treba je raziskati celotno razdobje od 1950 do 1971 ali vsaj razdobje 1960 do 1971 in to v vseh vidikih: gospodarska vprašanja, demokratizacija, politično-idejne struje. Ne priporočam nobenemu političnemu organu in nobeni skupščini, da bi brez take raziskave dala neko celovito oceno. Lahko jo, jaz v tem primeru ne bom nikogar preprečeval, z nobenim se ne bom prepiral, bom pa pač vzdržan, ker smatram, da je samo po taki raziskavi možna celovitejša ocena. Povem naj še o svojih izkušnjah po tej "akciji 25 poslancev", da boste razumeli, zakaj v diskusiji o tem ne sodelujem in zakaj tudi v bodoče ne bom dal, po tej izjavi, ki jo danes dajem, verjetno zelo dolgo nobene izjave več. Če bi hotel ta dogodek objasniti, bi moral govoriti tudi, kako se je razpletal npr. med samimi 25 poslanci in

njihovimi simpatizerji. Moram pa reči na splošno, da se je zaradi svetovne krize, v kateri je socializem, en del ljudi, ki so z nami tedaj simpatizirali in sodelovali, malo politično premaknil, morda malo od levice proti sredini pa še malo proti desnici. Moram dalje reči, da so se nekateri ljudje tako premaknili od nas, ki smo ostali zvesti moderni levici, da so bili večkrat zelo nekorektni. Nekateri od tistih, ki so sami sodelovali pri tej akciji, ali jo simpatizirali, so poskušali sebe in svojo kožo reševati tako, da so nas "tunkali noter". Nekateri od teh so izrabili moj leta 1972 poslabšan politični položaj, da so me precej gonili v stroki in politiki vse do danes. Če bi jaz takrat obtoževal druge z navajanjem resnice, bi svoj položaj že takrat olajšal. Moja vest je popolnoma čista. Niti danes niti takrat nisem in ne dajem takih izjav, ker poskušam ostati na tisti ravni dostojanstva, kot so ga imeli moji mladi tovariški talci in partizani, katerim se edinim čutim osebno odgovoren. Ko so prišli pred fašistične strelske stroje kot ranjenci ali talci ali zaporniki se nismo med seboj obtoževali, da bi se tako izvlekli iz težke situacije. In zato bi se mi zdelo nečastno, da tistemu, ki mi je naredil resno škodo po "akciji 25 poslancev", vrnem s tem, da govorim resnico. In zaradi tega molčim o teh stvareh in ne bom sedaj govoril naprej.

Res, zelo važno je raziskati to polpreteklo obdobje in vse dosedanje izkušnje. Še mnogo važnejši se mi zdi pogled naprej in se res najbolj bojim za bodočnost. Predvsem je važna bodočnost. Zato sem se doslej izogibal razprav o preteklosti.

Izkušnja, ki je sedaj za vse važna je: če ne bomo na teh volitvah dobili približno takih poslancev, kot so bili takrat Kreft in Matičič, ki so temeljito proučevali ekonomiko, statistiko, strokovne članke in., če ne bomo z volilnim sistemom spodbujali take poslance, če ne bomo rekli: pogledajte tiste, ki trosijo lepe fraze, pa ne znajo analizirati ekonomske probleme te občine in dati predloge za njihovo rešitev, tisti ne bodo prispevali k bogatejšemu življenju Slovenije. Jaz sem za to, da je na volitvah čim več kandidatov, vendar naj tekmujejo v takem vsebinskem poznavanju resničnih gospodarskih, socialnih in kulturnih problemov v svoji občini ali republiki.

Približujem svojo razpravo tudi k predlogu oblikovanja zaključka, ki ga boste sprejeli. Če bi se oprl na stališča predložena od izvršnega odbora, bi rekel naslednje. Drugi odstavek točke 2 govori o moralno politični škodi poslancev in obžalovanju. Tu moram reči, da je formulacija, ki jo je podal tovariš Zoran Polič, veliko bolj v korist poslancem kot ta uradno veliko preblaga formulacija. Tu se govori samo o moralno-politični škodi, ne govori pa o materialni in o strokovno-profesionalni škodi poslancev. Tu se govori samo o obžalovanju, tovariš Polič pa je izrecno rekel, in verjetno se vsi strinjamo, da je treba vse, kar je možno, napraviti, da se to popravi, restituira, povrne. Če bi prešel k tistemu, kar je glede politične ocene primera 25 poslancev že možno takoj dejati, bi se strinjal, da se reče, da so bili postopki ukinjanja "akcije" povsem neustrezni. To je upravičeno. To pa še ne pomeni, da so vsa stališča izvršnega odbora pred 17. leti na primer, sklicevanje na potrebo, da se porablja SZDL kot politični prostor, povsem napačna. Jaz ne bi bil proti vsem stavkom v zapisniku iz 11. seje. Da pa so bili postopki ukinjanja "akcije" zgrešeni, to se lahko reče v današnjem sklepu.

Imamo pa v predlogu sklepov dve stališči, ki sta zgrešeni, in moram povedati, za kaj gre. Torej: z našim dragim kolegom iz Maribora sva oba za ostro kritično protibirokratsko ščuko in ne za krapa. Naj omenim dva stavka, s katerima se ne morem strinjati, jih pa lahko obdržite. Rečeno je o "akciji 25" točka 2, začetek: ob akciji so bile družbene razmere nenaklonjene demokratizaciji. Poudarjam, nisem proti temu stavku,

ker bi se hotel prilizovati nekdanji vladajoči politiki. Ta stavek smatram kot nepravilčen proti tistim, ki smo se od leta 1945 borili za demokratizacijo in ki smo jo marsikje dosegli. Ta stavek bolj ustreza tistim, ki so bili bolj komot, bolj oportunistični, pa se jim je samo zato zdelo, da je od leta 1945 do 1989 absolutno črna noč. Konkretno, leta 1946 sem jaz v vodstvu slovenske mladine že nastopil odprto na sestankih proti delu "vojnega komunizma" in zahteval demokratizacijo. Na mladinskem kongresu v Zagrebu sem pred 1500 delegati leta 1946 zahteval demokratizacijo. Pred celo dvorano sem polemiziral z Neoričičem. Vsak je lahko poskušal tvegati, vendar so sedanji glavni govorniki demokracije dolgo molčali. Leta 1949 je bil ustanovljen inštitut za družbene vede. Tam so bili glavni bodoči "ideologi" iz cele Jugoslavije. Tam smo nekateri začeli s kritiko temeljev celega stanja v SSSR-u: stalinizem ni samo laž, ampak je totalitarni birokratizem in zato je nujna vsebinska demokracija. Iz slušateljev tistega inštituta izhaja 40-letna demokratična stalna institucija, ki se imenuje Naši razgledi. Slušatelji tega inštituta Uroš Kraigher, Bavcon in Vodopivec, so to demokratično inštitucijo obdržali. Kdor se je boril in vztrajal, je lahko marsikaj dosegel. Trditev, da so bili časi od leta 1945 popolna nemožnost demokracije, enostavno ne ustreza zgodovinski resnici, in tiste, ki smo se tolkli za demokracijo od leta 1945, žali.

Nikakor se ne morem strinjati še z enim stavkom iz predloga skepov: Danes pa z zadovoljstvom ugotavljamo, da so ustvarjeni pogoji za demokratičen dialog in posameznik ima možnost, da izrazi svoje poglede, mnenje in interese. Moram iskreno reči, da imamo tisti, ki pripadamo neki vrsti moderne levice, danes veliko manj možnosti, da izražamo svoja mnenja, svoje poglede, da enakopravno vodimo dialog, kot smo jih imeli recimo pred šestimi, sedmimi, osmimi ali petindvajsetimi leti. Na primer, ne moremo tiskati knjig, razbijajo naše raziskovalne projekte, odstranjujejo nas iz fakultet. To recimo velja za Jožeta Štera, to velja za dr. Velka Rusa (ta je rojen 1955, da ne bo napake) in zame. Vsi, ki pripadamo moderni levici, se ne moremo strinjati, da bi imeli res sedaj boljše demokratične pogoje, imamo dosti manj pogojev za izražanje mnenj. Lahko konkretno navedem še druge dokaze, da so za moderno levico zdaj pogoji slabši kot so bili v času demokratizacije med leti 1960 in 1970.

Odbijam vsak sum v resničnost te moje trditve in podobno. Jaz sem o tem javno večkrat govoril in pisal in navajal dejstva, ki jih ni nobeden ovrgel. Vendar se take razprave v SZDL ali ZK ne bom udeležil, ker nujno vodi v nepotrebne spore, saj bi moral jaz navajati tudi ljudi, ki po svoji naravi ne bi konstruktivno na take kritike reagirali in bi zaradi tega prišlo do nepotrebnih sporov. Zaradi tega se jaz v to ne spuščam. Poskušajmo te zadeve reševati na konkretnih mestih. Glede istih zadev mi je bilo ponujeno na Centralnem komiteju ZKS, da grem pred komisijo za pritožbe, in tudi tja nisem šel iz istih vzrokov.

*SPREMEMBE USTAVE SR SLOVENIJE **

V dosedANJI ustavni razpravi, pa morda tudi danes v uvodni besedi manjka idejne in teoretične obrazložitve sedanjih sprememb, oz. so celo nastali nekateri nesporazumi. Npr. eden od članov ustavne komisije je napisal 15. 9. 1989 v Delu, da sprejemamo sedaj

* Razprava na 31. seji Predsedstva RK SZDL dne 21. 9. 1989.

osnove Ustave, ki so povsem nasprotne dosedanji Ustavi. Nič hudega, vendar mislim, da je stvar drugačna.

Sedaj se tudi pogosto pojavljajo razlage celotnega našega razvoja, kot da je socialistična ideologija ali pa socialistična idejnost popolnoma propadla, da je vse to zastarelo in da nastaja nekaj absolutno drugačnega.

Glede na to bi rekel in mislim, da mora tudi Socialistična zveza to reči pred javnostjo: sedanje ustavne spremembe v znatni meri pomenijo pomembno krepitev temeljev socializma in postavljanje socializma na bolj realne osnove.

Poskušal bom to na kratko pokazati. Če kdo smatra, da ustavni poudarek na spoštovanju pravic človeka pomeni nekakšen odmik v nekakšno meščansko družbo, mislim, da ne pozna zadosti razvoja v XX. stoletju, razvoja od francoske deklaracije o človeških pravicah do deklaracije Združenih narodov, v katerih je povsem prevladala socialistična miselnost. Poleg takih pravic kot so svoboda govora ipd. ta deklaracija OZN poudarja zlasti pravice na razvoj osebnosti, na upravljanje, na delo ipd. Torej s tem ustavnim poudarkom na pravicah nikakor ne zgubljam, samo pridobivamo na krepitvi temeljev socializma in na njihovi širitvi.

V točki 15. izpuščamo pri temeljih vzgoje izraz "marksizem" in namesto tega poudarjamo "humanizem" in "patriotizem". Po mojem s tem ne spreminjamo idejnih socialističnih temeljev, ampak jih širim, saj je marksizem samo eden od vidikov realnega humanizma, ki v Evropi traja od grške filozofije, Aristotela in krščanstva. Zato je dobro, da postavimo temelje našega socializma na vsem temu realnemu humanizmu in tako je bila tudi postavljena Osvobodilna fronta.

Če v točki 6. in 7. govorimo o družbeni in zasebni lastnini, je treba jasno povedati: v realnosti razvoja socializma bodo v zelo dolgih razdobjih vzporedno obstajali elementi socializma in nekateri elementi kapitalizma, bo vzporedna in dopolnilna družbena in zasebna lastnina. Npr. obrtnik, ki zaposli plodno 10 delavcev, več prispeva k socializmu, kot če ti delavci visijo nezaposleni na borzi dela.

V XX. stoletju je v veliki meri prišlo v razvitih deželah do prilaganja zasebne lastnine in kapitala delu, ne pa obrnjeno. Torej v vseh teh točkah vidim samo večjo realističnost našega razvoja in realno krepitev temeljev socializma. Ker pa smo povabljeni h konciznosti, nekaj zelo konciznih predlogov za spremembe ustavnih amandmajev. V osnovi so ustavne spremembe, ki se predlagajo, sprejemljive, so dobre v smislu kot sem poskušal povedati. Bi pa sam predlagal nekaj konkretnih sprememb k amandmajem.

Če to ne bo sprejeto, se bom pozitivno vzdržal v tem smislu, da osnovno smer sprememb sprejemam, da pa bi insistiral tudi na teh mojih spremembah, zlasti ker so vse spremembe, ki jih predlagam, iz dosedanje Ustave, razen ene. In to so zelo zgoščene in kratke formulacije, ki bi jih lahko vključili v amandmaje, ki jih imamo pred seboj.

Na strani 4, imamo točko 6, ki govori o družbeni lastnini. Ta stavek bi lahko ostal, vendar bi moral biti po mojem dopolnjen:

"Družbena lastnina je kot prometna vrednost neodtujljivi temelj samoupravnih družbenih odnosov. Vsi združeni delavci in vsi občani in vsi družbeni organi so dolžni ravnati gospodarno z družbeno lastnino."

Namreč, če govorimo o slovenski suverenosti in prav je, da jo poudarimo, moramo ugotoviti kateri notranji, ekonomski, idejni in drugi strukturni elementi podpirajo to

slovensko suverenost. Družbena lastnina je prav v naših posebnih konkretnih pogojih, zgodovinskih pogojih, ne zaradi nekkih ideoloških modelov, eden od najvažnejših temeljev slovenske suverenosti. Mi smo bili do leta 1941 v veliki meri pod vplivom tujega kapitala, tuji kapital je v naši deželi vladal v največjih podjetjih. Tudi jaz sem za normalen uvoz tujega kapitala. Toda, če bi tuji kapital na ta način deloval, kot deluje v srednji Ameriki ali pa v Čilu, bi bila s tem ogrožena slovenska suverenost, suverenost malega naroda najlažje ogrozi tuji kapital. S tem svojim popravkom ne mislim reči, da ne moremo npr. nekje kakšen družbeni stroj ali družbeno tovarno prodati, ampak poudarjam, da je treba z družbeno lastnino gospodariti na gospodaren način. Zato ker so tendence, ki tudi v Sloveniji ideološko-dogmatsko poudarjajo, da naj bi z privatizacijo kar likvidirali tudi uspešno družbeno lastnino, ki pa je v Sloveniji prvokrat prinesla industrializacijo, ki je pri nas prinesla petkrat večji povprečni dohodek, ki ji pri nas prinesla prvokrat prodor na svetovna tržišča.

Pri točki 15, koder se govori, da vzgoja in izobraževanje temeljita na znanosti, humanizmu itn. bi iz stare Ustave še dodal "na bratstvu in enotnosti", ker je to v Jugoslaviji res ogromen dosežek, ki ga je prinesel socializem. Če zmagajo buržuazni nacionalisti, to je pekel in propad. Samo tista "linija", ki jo predstavljajo Svetozar Marković, Tucović, Cankar, Kardelj int. glede nacionalnega vprašanja, samo to je realna "linija" sožitja jugoslovanskih narodov in narodnosti. Zato imajo te besede realen zgodovinski pomen. Ne bi pod "bratstvom" razumel neke idealne odnose in subjekte. Tudi bratje se včasih kregajo, kot vemo, toda živijo v istem prostoru, v isti vasi in v isti vasi je treba urediti stabilne odnose. Mi se iz te vasi, ki jo imenujejo Balkan, ne moremo izseliti, to je realnost.

Pri Zvezi komunistov, to je točka 16., se stranjam z vsemi spremembami, ki odstranjujejo monopolno vodečo vlogo Zvezi komunistov. Poudarjam pa, da je v dosedanji Ustavi bilo "in je zato odgovorna", namreč, da je ZK odgovorna za krepitev demokratične zavesti in samoupravljanja. To pomeni, da tudi ljudstvo lahko kliče Zvezo komunistov na odgovornost. Ker je ta stavček izpadel, je to zmanjšanje demokratičnosti in demokratične odgovornosti ZK, ne pa odstranjevanje njenega absolutnega položaja. Zato bi te besede lahko ostale.

In še zadnja sprememba, ki jo predlagam, je v točki 18., ki se nanaša na volitve: "v zvezi z volitvami dajajo pobude in opravljajo dejavnosti". Za besedo "dajejo pobude" bi dodal iz dosedanje Ustave: "določajo skupna družbena merila". Namreč, SZDL in vse naše organizacije le ne morejo pri vsej zaželjeni širini, pri vsej toleranci biti samo tehnični aparati. In skupna merila niso nikakor niti ateizem, niti marksizem, niti internacionalizem, ampak so skupna družbena merila pred volitvami ugotovljeni skupni interesi vsega slovenskega naroda.

To zadnje pa se mi zdi tudi važno zaradi razlag, ki jih npr. lahko čitamo v zadnjem Danas. Tu novinar, ki pravi, da je intervjuval tudi znanega slovenskega političnega funkcionarja (jaz jima predlagam, da se distancirata od tega članka), razlaga stvari takole (in to se ravno nanaša na odnos volitev, družbenopolitičnih organizacij, novih alternativnih organizacij): da sedanje Predsedstvo SZDL skupaj z alternativnimi skupinami neposredno pripravlja uvajanje "poljskega modela" pri nas, ki bo na naslednjih volitvah že zmagal, da ustavne spremembe nimajo glavni cilj afirmiranje naše suverenosti in federacije, da je glavni cilj uvajanje tega "modela" in da je cilj vse naše

razprave, da uvedemo stranke, kjer bo veljal ta "model". Temu "poljskemu modelu" pa naj bi se upirali stari partizani, ki so diskutirali s tovarišem Kučanom. Ugotavljam: ta razprava je bila zelo tovariška in načelna in mislim, da bi bilo vsako politično vodstvo v svetu lahko zadovoljno, če bi imelo kulturno kritiko.

V zvezi s tem bi še mimogrede omenil, da sem v tem članku tudi jaz omenjen kot del te skupine. Nisem se doslej oglasal, ker se mi je zdelo, da je gnusno govoriti s tistimi, ki spletkarijo. Le pred slovensko javnostjo bi omenil, da sploh nisem vedel za nastanek pisma tov. Popita in da sem za njega zvedel veliko kasneje kot mnogi "drugače misleči".

Tisti, ki se sami bavijo z intrigami, pripisujejo intrige tistim, ki se z njimi ne bavijo. Jaz se v vsem življenju niti z eno spletko nisem bavil. To mimogrede za informacijo javnosti.

Samo še dve besedi. Taka lažna obveščanja o ustavnih spremembah v Sloveniji zelo škodijo v Jugoslaviji, prispevajo k tistim 40% občanov v Jugoslaviji, ki menijo, da ni vse najboljše z republiko Slovenijo. Podoba Slovenije je zato v Jugoslaviji zelo slaba. Taka propagandna stališča ustvarjajo iracionalna nasprotja, ki zmanjšujejo našo vlogo, ki zmanjšujejo našo suverenost.

Tu je nastal nek mali simpatični "lobby", ki se mu priključujem. Tov. Plut je predložil "bratstvo in spoštovanje različnosti" in Bibič je to sprejel. Jaz se strinjam in se korigiram in sprejemam tako formulacijo. Poudarjam pa, da ta formulacija ni opredelitev federacije, ampak je opredeljena kot eden od temeljev vzgoje. In taka tja paše. Naslednja stvar - tov. Oman je postavil resnično dilemo glede odnosa med neodtujljivostjo družbene lastnine in delništvom. Jaz se povsem strinjam, da tudi glede družbene lastnine uvajamo neke vrednostne papirje ne iz želje, da bi bili v Sloveniji bolesto posebne vrste izvorni, ampak zaradi posebne družbene situacije in zaradi raznih oblik titularjev družbene lastnine. Zato ti dve stvari nista nujno v nasprotju. Namreč, gre mi za to, da družbena lastnina ostane v svoji prometni vrednosti neokrnjena, lahko pa dobiva zelo različne forme, tudi forme raznih vrednostnih papirjev ipd. Dosti nas je v Sloveniji, ki živimo zelo skromno in trdo delamo vse od leta 1945. Na račun naših nizkih plač se je od leta 1945 do danes akumulirala velika družbena lastnina, velik družbeni kapital, ki je približno petkrat večji kot v stari Sloveniji ali Jugoslaviji. In ta družbeni kapital je zbran in z žrtvovanjem kmetov in uradnikov in učiteljev in vseh drugih ljudi. Za sedaj obstoječi družbeni kapital je lahko drugačen vrednostni papir, da se ne bo recimo delnica mogla kar tako prodajati, npr. za osebno in družbeno potrošnjo, ampak za razvojni fond. Spet drugačna bo delnica za tisto, kar bo privatnik novega vložil v podjetje ob tem družbenem kapitalu. Ta delnica se bo pa lahko svobodno prodala, kupovala. Da ne zadržujem. To je možno rešiti, če se hoče, če obstoji za to politična volja. Naslednja stvar. Zelo bi podpiral stališče tov. Ravnika glede okrogle mize, ki mislim, da je globoko utemeljeno. Naj se sklicujejo vse mogoče okrogle mize in pogovori, samo ne morejo sklepati in odločati same in ukazovati skupščini. To bi bila spet nedemokratska delitev monopola oblasti med posameznimi skupinami. Taki razgovori na okrogli mizi so lahko samo material za sklepanje skupščine. Ker pa se omenja okrogla miza včasih v zvezi s sedanjim stanjem na Poljskem, moram reči, da iskreno želim, da Poljska po tej svoji realni poti najde svoje realne rešitve. Vendar bodimo v Sloveniji toliko suvereni, da ugotovimo, da imamo drugačne pogoje kot Poljska. Da je npr. naša družbena lastnina bolj uspešna kot poljska in da je bil ekonomski razvoj drugačen in uspešnejši in da

nismo imeli takega hudega stalinizma ipd. Torej bodimo suvereni tudi v iskanju prihodnje lastne poti.

Socialistični zvezi predlagam, da na čisto demokratičen način, v obliki resnih seminarjev, koder bodo združeni novinarji in del recimo znanstvenikov, čimprej razpravimo oceno našega dosedanjega razvoja in svetovnega socializma. V Sloveniji prihajamo v popolnoma originalno situacijo v tem smislu, da je cela vrsta glasil in sredstev informiranja formalno na strani socialistične zveze, da pa dejansko z nekaterimi svojimi novinarji in komentatorji delajo največji antimarketing socializmu, napadajo socializem kot izvirni greh, ker ne poznajo zgodovinskih dejstev. Ne sklicujem se na niti eno ideološko formulo. Samo zgodovinska dejstva o Sloveniji, Jugoslaviji in o svetu v 20. stoletju naj bodo odločilna za našo propagando in politični marketing.

Omenjam takole tezo našega socialističnega antimarketinga: "Partija" je pripeljala Jugoslavijo v krizo. Iz tega se potem lahko vsi mogoči smrtni grehi socializma izvedejo. Res je, da smo dosegli določen nivo v industrializaciji in da je to v precejšnji meri razvojna kriza, ker je treba preiti na novo raven. Nadalje, da ni samo partija pripeljala, ampak je veliko večja koalicija razrednih sil pripeljala v krizo. To so birokratski deli raznih aparatov (tudi tistih, ki niso bili "komunistični"), birokratski deli inteligence, deli ročnih delavcev, ki so slabo delali. Cela ta koalicija je bila izraz slabe ekonomske politike in če tega ne razjasnimo, ne bomo osvestili ljudi, kako ven iz krize.

Ali pa teza, da so svinčena leta in nesvoboda bile edina značilnost vsega dogajanja v Sloveniji in Jugoslaviji po letu 1945. Pri nas je bilo res dosti birokratizma. Vendar slovenski narod, slovenski ljudje nikoli pred letom 41 niso imeli toliko ekonomske, miselne in druge svobode kot zdaj. In če teh stvari ne razčistimo in če naša propaganda ne bo o tej resnici razpravljala, lahko na volitvah zgubimo zaradi napak naše propagande večji procent glasov kot je normalno. V ekonomski krizi bi vsako vladajoče gibanje izgubilo 20 % glasov, ampak mi lahko izgubimo z našo antipropagando recimo 40 ali 50% glasov. Zato je to res življenjsko vprašanje.

Želim na koncu izjaviti, kot sem rekel v začetku, da so sedanje slovenske ustavne spremembe s svojimi osnovnimi usmerjenostmi in v veliki večini formulacij napredne. Glede temeljnih načel pa sem dal nekaj konkretnih predlogov in konkretnih pripomb, ki mislim, da so vsebinske. In to je bil prvi razlog, da se bom kljub oceni, da je osnovna smer sprememb ustave napredna, glede teh amandmajev vzdržal.

Naslednja točka, zaradi katere bi se vzdržal: v sklepu, ki smo ga slišali, ni prav nobene točke o temu, kako bi Socialistična zveza in njene organizacije morale na demokratičen idejni in argumentiran način spremeniti dosedanjo povsem neresnično propagando, da spremembe ustave pomenijo "zlom socializma", "polomijo Jugoslavije" in podobno. To bi moralo biti in to bo zelo važno za razlago ustave in za volitve. Zaradi teh dveh točk se vzdržim. Hvala.

Jože Smole

Hvala. Ugotavljamo, da se je tov. Vojan Rus vzdržal od sprejema teh stališč.

Najprej samo en stavek v zvezi z razpravo tov. Rusa. O socializmu in samoupravljanju je v temeljnih načelih še toliko govora, da najbrž ugotovitev, da ga mi odpisujemo, sploh ni točna.

Glede volitev pa samo naslednje: vaša odločitev v Predsedstvu je vaša in jaz nimam pravice glasovati. Vendar opozarjam, če bo ustava vse pustila nerazrešeno, potem seveda ustava na tej točki ni postavila načel, kakšen naj bi volilni sitem bil. To bo za mene bistvena pomanjkljivost ustave, kako ga postaviti, sem pa prej povedal in ne bi ponavljal. Tako, kot je Mile predlagal, to pomeni vse prepustiti zakonodaji. Bojim se, da je to nekaj, kar je težko sprejeti.

Vojan Rus

Od začetka sem dokazoval, kako so socialistični temelji v ustavi z amandmaji še bolj učvrščeni in bolj realni. To je bila moja teza. Vendar trdim nekaj drugega: da so zgrešene razlage in da na razlage tov. Peršaka, objavljene 19. 9. 1989 v Delu, ni dal noben iz ustavne komisije odgovora. On izrecno trdi, da so sprejeti drugačni osnovni temelji, ki so nasprotni dosedanjim. Nič hudega, da to piše, toda to ni res. To je zdaj že del Dela, ki je pa del SZDL. Da ne govorim, kako razlagajo podobne stvari razni tovariši Slivniki, ki smatrajo, da je Dravsko polje umazano zaradi tega, ker je marksizem leninizem deloval na Dravsko polje in podobne neumnosti. Za to propagando gre. Hočem reči, temeljita sprememba je potrebna v naši marketinških propagandnih sredstvih samo v smislu resnice. Samo navajanje resničnih dejstev bo osvobajalo naš narod.

*NOVI STATUT SOCIALISTIČNE ZVEZE**

Strinjam se z osnovno intenco, da imamo kratek, zgoščen, sodoben statut. Zdi se mi pa, da je vendarle treba razpravljati o nekaterih vsebinskih zadevah.

V statutu in v političnem življenju je treba še bolj izraziti širino Socialistične zveze Slovenije. Socialistična zveza se je do pred nekaj meseci bogatila kot vse bolj široka, razvejana, moderna organizacija. Sedaj pa se pojavljajo tudi težnje k njeni ožitvi. Javnosti je znano, da se sedaj soočata dve tezi: ena, da se Socialistična zveza zoži na običajno povprečno stranko in druga teza, da Socialistična zveza ostane široka organizacija, ki je posebna politična organizacija, poseben subjekt, ki pa je obenem tudi zveza individualnih in kolektivnih članov. Stare običajne politične stranke so bile v glavnem samo seštevke volilnega aparata in poslanske frakcije. Te stranke so prevladovala do konca 19. stoletja in na začetku 20. stoletja. Moderne, nove oblike političnega organiziranja pa se pojavijo v drugi četrtini in drugi polovici 20. stoletja. To so formalno še vedno stranke, vendar širijo to strankarsko ozkost npr. s pojavom ljudskih front v Franciji in Španiji, s pojavom neštetihi osvobodilnih gibanj kot je indijski

* Razprava na 35. seji Predsedstva RK SZDL dne 30. 1. 1990.

kongres in desetine drugih, s političnim delovanjem nadstrankarskih gibanj kot so sindikati. Znana je institucionalna zveza številnih socialdemokratskih strank s sindikati. Kot nove moderne politične oblike se pojavljajo nestransarska, mirovna, ekološka, ženska, poklicna, mladinska, študentska in stanovska gibanja.

Socialistična zveza bo torej s širokim združevanjem različnih samostojnih subjektov moderna organizacija. Že OF je bila izrazita nova politična kvaliteta s svojim 18 organizacijami v Plenumu, od katerih so bile le zelo redke politične stranke. Moram reči, da sem skoraj 20 let proučeval poklicno sodobne moderne politične organizacije in da ta trditev o posebni kvaliteti Socialistične zveze ni prav nič ideološka, ampak strogo bazira na objektivnih primerjavah skoraj vseh političnih strank v 20. stoletju. Spreminjanje Socialistične zveze v ozko povprečno stranko je rezanje v nekem živem organizmu in sekanje njegovih bogatih in življenja sposobnih vej. Popolnoma se strinjam, da ne glede na naziv "komunistično" ali "socialistično" ostro odvržemo in zavržemo vse, kar je trohnelo. Vse, kar je živo, pa zadržimo in da pri tem ne podlegajmo tistemu siromašnemu labilnemu čustvovanju, ki zaradi opravičenega zloma stalinizma in brežnjevizma v vzhodni Evropi zamenjuje naše znatno različne situacije s tem zlomom trohno.

Pri nas je treba zavreči vsakršno podrejenost SZDL partiji. SZDL je imela toliko svojega lastnega življenja, da je nemogoče izenačevati to organizacijo z nekimi trhlimi razpadlimi strukturami v Vzhodni Evropi. Elementi strankarstva v SZDL so opravičeni, npr. samostojno članstvo, samostojen program, samostojni kandidati, vse tisto, kar jo dela nek subjekt. Toda niti od daleč zaradi teh znanih rutinskih elementov ne moremo čisto preprosto zavreči tisto bogato vsebino socialistične zveze, ki je organsko nastajala in se širila. Ne gre samo za teoretične zadeve. Zoževanje socialistične zveze na ozko stranko bi imelo zelo negativne politične posledice, tako neposredno na volitvah kot tudi srednjeročno in dolgoročno. Zato se res nahajamo pred zgodovinsko odločitvijo. Zoževanje socialistične zveze bi imelo lahko negativne učinke že na teh splošnih volitvah, ker bi zožilo našo volilno bazo in volilno delovanje. Srednjeročno in dolgoročno bi zoževanje SZDL vneslo še več politične in družbene nestabilnosti v slovenski prostor.

SZDL kot širša organizacija lahko tudi brez posebnih ustavnih privilegijev najbolj deluje v smeri modernega družbenega konsenza, ki je značilen za vse razvite dežele v drugi polovici 20. stoletja in na katerega se pogosto pozablja, ker se gleda samo 19. stoletje. Ta konsenz omogoča razvitim deželam stabilen gospodarski in socialni razvoj. Ne zahtevam, da bi SZDL imela monopol na ta konsenz. Toda že pogled na sedanjo velik: drobitev političnega prostora v Sloveniji pokaže, da bo SZDL kot širša organizacija delovala stabilizacijsko v smeri konsenza, da bi še nadaljnja drobitev SZDL prispevala k še večji nestabilnosti prostora.

Prehajam k nekaj amandmajem, ki naj še bolj poudarijo in izoblikujejo moderno širino Socialistične zveze.

Prva dva amandmaja bi sledila v uvodu in bi bila formulirana pred tistim tekstom v sredini, ki piše: "opredeljujemo se za".

Prvi tak amandma bi predvsem težil k socialno-slojevni širini SZDL: "Kot povsem enakopravne združuje SZDL člane iz vseh družbenih struktur in slojev, delavce vseh profesij, strokovnjake in poslovodne delavce, kmete, obrtnike in podjetnike, mlade, žene in upokojene in pripadnike vseh narodov in narodnosti". Seveda se lahko doda še

kakšna skupina. Obrazložil bi z naslednjimi praktičnimi in dolgoročnimi stališči. Dejstvo je, da v sedanjem predvolilnem čisto strankarskem delovanju organizacije, ki so nastajale v krilu SZDL, izstopajo in prehajajo na drugo stran in zdi se, kot da s tem izstopajo iz SZDL celi sloji, oz. da naj bi se nekako SZDL njih odrekala. Ne gre zato, da bi se sedaj morali pripraviti npr. s kmečko zvezo ali kaj podobnega, ampak moramo v taki situaciji posebej v volilnem proglasu in nastopanju in tudi seveda v statutu izraziti intenco, da mi delujemo in med kmeti in tudi med bodočimi privatnimi podjetniki in med direktorji in obrtniki itd. Tu ne gre za kakšen predvolilni golaž, ampak za organski razvoj SZDL od nastanka Osvobodilne fronte do razvoja SZDL danes; gre za dolgoročno perspektivo neke stabilne konsenzualne organizacije.

Drugi amandma, ki bi sledil takoj temu, bi povsem kazal na ideološko širino SZDL. Ta amandma bi trdil: "SZDL združuje kot povsem enakopravne člane tudi tiste poštene in napredne ljudi različnih svetovnih in družbenih nazorov, ki se ne opredeljujejo izrecno kot socialisti, ki pa sprejemajo temeljna načela humanizma, morale in patriotizma".

Mislim, da je stvar v naslednjem, kar nam je pokazala že Osvobodilna fronta. Obstoji veliko ljudi, ki niso prav nobeni nasprotniki socializma, ki objektivno delujejo v njegovi smeri, ki pa sploh ne razmišljajo običajno o kategorijah (že zato, ker so poštene in vestni) "socializem", "kapitalizem", ker vedo, da to zahteva temeljito raziskovanje. Oni se ne opredeljujejo v tem smislu, so pa poštene, so domoljubni, so humanisti in to lahko izvira bodisi iz krščanstva ali iz neke druge religije, iz neke druge filozofije in se sami ne opredeljujejo kot "socialisti". Če bi v takem številu ljudi, ki je verjetno precejšnje v vseh deželah, napravili anketo, in če bi izrecno vprašali, ali se opredeljujejo kot "socialisti" ali kot "kapitalisti", bi večina bila verjetno nevtralna do teh terminov. So pa ti poštene ljudje tudi naši in z nami enaki in moramo tudi tako stvar izraziti v našem statutu.

Tretji amandma bi izhajal iz teh obeh, se pa nanaša na naziv naše organizacije. Moram iskreno reči, jaz nisem za naziv "Zveza socialistov" ravno zaradi potrebne širine. Če mi vprašamo vsakega, če bo šel v našo stranko, ali se opredeliš za "socialista", bo marsikdo pomišljal. Če pa rečemo: ali greš v našo stranko, ne glede, ali si socialist ali ne, si pa pošten itd., bo to število upravičenih enakopravnih članov večje. Zato se mi zdi to opredeljevanje "Zveza socialistov" malo preozko. Jaz bi prej rekel ali "Socialistično-domovinska zveza" ali pa "Socialistična zveza". Zato predlagam, da se eden od teh dveh terminov sprejme in potem v celem statutu izvede.

Četrty amandma pa bi bil, zopet z namero širine, organizacijski in ta amandma ima tudi čisto konkretno intenco. Namreč gre za to, da je socialistična zveza opravičeno razvila celo vrsto dejavnosti in oblik, se povezovala z raznimi društvi, interesnimi dejavnostmi. Ne zaradi teh volitev, ampak tudi zaradi resnične dosedanje in bodoče vloge mi tudi organizacijsko ostanemo usmerjeni v vse te smeri, tudi npr. med kmete. Nobeden ne more imeti monopola na en sam sloj. Mi se ne bomo pripravili glede tega s kmečko zvezo, ampak bomo imeli verjetno organizacijske oblike, ki se bodo nanašale na kmete, na obrtnike, na podjetnike, na poslovodne delavce ipd. Zato bi ta četrti amandma predlagal v tistem členu 9 za 1. stavkom, ki govori o organiziranosti zveze. Ta amandma bi se glasilo: "SZDL si prizadeva, da z raznoliko in prožno organiziranostjo deluje na vseh področjih in v vseh družbenih zadevah, ki prizadevajo življenjske interese katerekoli družbene skupine ali sloja". To pomeni, da ne opredeljujemo, katere forme in kako, ampak da na ta način izrazimo namen delovanja na vseh teh področjih organiziranja.

Imam samo še dve pripombi. Ne bi se mogel povsem strinjati in mislim, da nista niti teoretično niti zgodovinsko upravičena nekakšna dva ideala v uvodu statuta. Jaz se zaradi njih ne bom prepiral, želim tudi s tem dati svoj obol teoretični in idejni strpnosti. Lahko pa opozorim na njih. Namreč gre za to, da se proglašata nekakšna nova popolna ideala. Kot smo včasih proglašali ideale: integralno samoupravljanje, dogovorna ekonomija, celovito planiranje, tako se sedaj kot nekakšna taka ideala proglašata "sodobna inovativna družba" in "politični pluralizem večstrankarskega tipa". To so izrečni izrazi v tekstu. Omenil bi samo to: naj vzamem npr. kot primer tako sodobno organizacijo, ki je raztrgala vse ideološke dogmatizme, kot je Socialdemokratska stranka Nemčije, ki je sedaj sprejela svoj program in ki izhaja iz resničnih zgodovinskih dejstev in velikih izkušenj in ki je program pripravljala pet let. Ta socialdemokratska stranka Nemčije še od daleč nima nobenih iluzij, da v Nemčiji, koder je precej socialne države in visoka gospodarska razvitost, obstoji neka idealno-harmonična inovativna družba. Ona zelo izrazito govori, da tudi ob najvišji tehnologiji in tehniki nastajajo razredne razlike, lahko nastajajo odtujitve, da obstojijo elementi razrednosti, monopolov itd. tudi v tej zahodnoevropski družbi. To je seveda v nasprotju s tezo o sodobnih idealnih inovativnih družbah. Razlike med kapitalizmom in socializmom niso ideološke, ampak so že zmeraj dejanske, čeprav se seveda res obe tendenci objektivno mešata v obliki profita in socialne države. Drugo je proglašanje (namesto starih) zopet nekakšnega generalnega ideala: politični pluralizem večstrankarskega tipa. Moram zopet reči: 20 let sem proučeval sodobno svetovno gospodarstvo in politične težnje in z vso znanstveno objektivnostjo, brez ideologije, lahko rečem, da je skoraj smešno trditi, da je lahko večstrankarstvo idealna popolna demokracija. Tudi v najbolj razvitih deželah, koder je to strankarstvo razvito in ima neko kulturo, predstavlja samo določeno obliko kompromisa med elitami, ki še vedno vladajo, in med širokimi množicami. Ta kompromis ni slab, ampak o polni demokraciji v pravem smislu te besede (ki pomeni odločanje velike večine naroda o najbolj bistvenih ekonomskih in podobnih zadevah) še ni govora. Gre za neke kompromise z masami. O velikih gospodarskih in podobnih zadevah pa odločajo še vedno ozke elite, ki so sedaj res bolj prosvetljene kot včasih, ampak so še zmeraj elite oblasti. Kot sem rekel, zaradi tolerance ne bom dajal kakšnih nasprotnih predlogov in sem lahko član te organizacije, tudi če ta dva izraza ostaneta.

CENTRALNEM KOMITEJU ZK SLOVENIJE

V prilogi pošiljam teze PRENOVA ZVEZE KOMUNISTOV - MODERNA LEVICA ZA HUMANI SOCIALIZEM 21. STOLETJA.

Statut ZKJ pravi v členu 21: "Pravica člana ZK je ...da sproži in predlaga vprašanja, ki naj bi jih obravnavali v njih (v organih in forumih, V.R.)" in "član ima pravico obračati se na vse *forums* in organe zveze komunistov in *dobivati od njih odgovor*".

V skladu s temi določili statuta ZKJ predlagam, da moje teze skupaj z podobnimi materiali o prenovi ZK obravnava *prvi naslednji* plenum CK ZK Slovenije, ki bo posvečen začetku razprave o prenovi ZK in da se zato tudi te teze dostavijo vsem članom CK ZK Slovenije pred tem plenumom ZK Slovenije.

Prenova ZK je zanjo in za našo družbo tako usoden in zapleten proces, da bo gotovo koristno - po pravilu: več glav več ve - da povedo vsi člani ZK tisto, kar zmorejo o tem

in da se tako omogoči čim bolj bogato razpravo. Odločil sem se, da dam svoj prispevek v obliki celovitih tez, ker sem se z družbenimi področji, ki se združujejo v kompleksu prenove, bavil več desetletij, še posebej pa ker sem neposredna vprašanja prenove intenzivno preučeval v zadnjih osmih letih.

S svojim prispevkom pa sem, upam, tudi na liniji republiške in zvezne konference ZK v letu 1988, zlasti pa priporočila, da naj se "članstvo neposredno udeležuje graditve politike ZK", da naj "organi ZK uresničujejo svojo statutarno obvezo, da *obravnavajo* zahteve, kritike in *predloge* članstva in organizacij." (Brošura o Konferenci ZKJ v letu 1988, str. 45, 46).

Ker bo prvi naslednji plenum CK ZKS verjetno le otvoritev splošne partijske razprave o prenovi ZK (ki bo zaključena šele s 14. zveznim kongresom), je tisti odgovor CK ZK Slovenije, ki ga lahko pričakujejo avtorji tez o prenovi, le *začetna* razprava o teh materialih. Želel bi prisostvovati razpravi naslednjega plenuma CK ZK Slovenije v tisti točki dnevnega reda, ki se bo nanašala na prenovu ZK, ker bom tako neposredno lahko slišal celotni odgovor na vse začetne materiale in ker bom tako lahko dal kakšna pojasnila o svojih tezah.

S tovariškimi pozdravi

8. III. 89

Vojan Rus, 61000 Ljubljana, Porentova 1

PREDSEDSTVU CK ZK SLOVENIJE

Predsedstvu CK ZK Slovenije se obračam, ker se v *razpravi o prenovi ZK ne uresničujejo dovolj proklamirani principi*: pluralizem in demokratičnost v sami ZK, enakopravnost različnih projektov in različnih mnenj v sami ZK, spoštovanje statuta ZK, možnost iniciative članov ZK.

V ZK Slovenije ni prišlo do resne razprave o različnih pogledih na prenovu ZK. En del funkcionarjev nastopa kot da glede prenove ZK obstoji en sam plebiscitarno sprejet princip in koncept (delovna skupina).

Dejstvo pa je, da so že izoblikovani *zelo različni* pogledi na prenovu ZK.

S strani posameznih najbolj uglednih in najbolj izkušenih članov ZK so bile npr. na Komisiji za idejno in teoretično delo pri CK ZKS jasno opredeljene fundamentalne kritike prenove ZK, ki ga je izdelala delovna skupina. Te kritike pa niso bile (kolikor vem) niti objavljene niti obravnavane v forumih in organizacijah ZK Slovenije. Osebno sem na podlagi pravic članov ZK določenih s statutom ZKJ (28. člen) že *pred več meseci* poslal CK ZK Slovenije *celovit projekt prenove ZK*, z vsemi vidiki te prenove in z zahtevo, da se v skladu z določili statuta tudi ta projekt obravnava na seji CK ZK Slovenije. Tudi ustno so mi v uradnih kontakih nekateri pristojni funkcionarji CK ZK Slovenije zagotovili, da je moj koncept prenove ZK take narave, da ga mora plenum CK ZK Slovenije vsekakor obravnavati na svoji seji.

Vendar vse do danes nisem dobil nobenega odgovora organov CK ZK Slovenije na predlog, da se tudi ta koncept prenove ZK obravnava na seji CK ZK Slovenije.

Zaradi tega protestiram, predvsem pa *odločno vztrajam, da plenarna seja* CK ZK Slovenije čimprej razpravlja o mojem projektu prenove ZK in da predsedstvo CK ZK Slovenije na prvi naslednji seji določi datum in način uvrstitve tega materiala na

naslednjo sejo CK ZK Slovenije (*ni potrebno*, da bi bil ta material glavna točka seje CK ZK Slovenije, lahko je za kakšno drugo točko dnevnega reda).

Moje *odločno* vztrajanje, da se razpravlja tudi o mojem projektu prenove ZK na seji CK ZKS, je utemeljena v tem: prenova ZK je trenutno najvažnejše vprašanje ZK in družbe, strogo monistično uveljavljanje enega samega projekta ne more spodbuditi in združitvi vse tvorne moči Slovenije, ampak jih v tem kriznem trenutku zožuje.

Zgrešena bi bila ocena, da je zaradi krize in nevarnosti centralizma nepotreben dialog o različnih pogledih na prenovu ZK in da je že kar od začetka potrebna "enotnost", ki že v naprej proglasi, brez vsake resne razprave, en sam pogled. Enotnost v Sloveniji je treba doseči z dialoškim združevanjem vseh naprednih sil. Vsaka druga "enotnost" bo zelo šibka v spopadu s centralizmom in drugimi nazadnjaškimi težnjami v Sloveniji in Jugoslaviji. Glede tega daje politično življenje take resne opomine, da mi jih ni treba tu naštevati.

Odločno vztrajam, da CK ZK Slovenije razpravlja o mojem projektu prenove ZK, ker ta projekt ni moja osebna stvar, še manj osebna domislica. V tem projektu je izražena ena od naših družbenih teženj, dokazi pa so:

1. Nekateri najbolj izkušeni člani ZK, ki imajo velik delež v graditvi socialistične Slovenije, so mi v direktnem razgovoru zelo pozitivno ocenili moj projekt prenove ZK.

2. Ta projekt je utemeljen v večletni raziskavi, v kateri sta sodelovala še dva mlajša strokovnjaka (dr. Jože Šter in dr. Velko S.Rus). Raziskava je temeljito, empirično obravnavala vlogo in prenovu ZK v okviru naših družbenoekonomskih in socialnih pogojev, zlasti glede posebnosti naše gospodarske krize in izhodov iz nje in glede na sodobni svetovni tehnološki, socialni in ekonomskih razvoj. Nobena študija glede prenove ZK ni bila niti v Sloveniji niti v Jugoslaviji izdelana s takim temeljitim metodološkim pristopom. Prenovi ZK je nujno pristopiti na tak temeljit način.

Študijski materiali, ki jih je izdelala omenjena trojica, so obsegali okrot 700 strani, kratek izveček iz njih pa je objavljen v knjigi slovenskega Komuniste *Morala, razrednost in vloga ZK*. Te študije so bile predmet več posebnih razprav, ki so se jih udeležili tovariši Kraigher, Majer, Marinc, Ciril Ribičič, Šetinc, Bogdan Kavčič, Knez in drugi. Razprave o omenjeni knjigi, ki jo je organiziral Komunist, pa so se udeležili tovariši Polič, Hafner, Sonja Lokar, Fabjančič, Podmenik in drugi. V vseh teh razpravah so bile naše teze o vseh aspektih prenove in njihovih okvirjih (ekonomski, družbenoekonomski, socialni, moralno-vrednostni in idejni) ocenjene *zelo pozitivno*.

To vse pa seveda dokazuje, da moj koncept prenove, glede katerega v skladu s členom 28 statuta *ponovno predlagam* razpravo v CK ZK Slovenije, nikakor ni kakšen izoliran domislek, ampak ima širšo *družbeno utemeljenost*. Seveda, za nobeno posamično formulacijo in detajle v mojem projektu prenove *ne odgovarjajo* omenjeni tovariši in tovarišice, *ampak le jaz*. Vendar bi bilo težko zanikati, da moj koncept prenove razvija žive vrednote slovenske in jugoslovanske revolucije, v današnjih *novih, modernih* pogojih: gre torej za dovolj razdelan koncept *moderne slovenske in jugoslovanske levice*, ki je pozitivno ocenjen med najbolj kompetentnimi, najbolj izkušenimi člani ZK. Noben koncept objavlja v Jugoslaviji ni obdelal prenove ZK tako vsestransko: ne glede na možne različne koncepcije, je kaj *lahko preveriti*, katere teme je zajel en ali drugi koncept. Zato moj koncept zasluži *enakopravno* razpravo v CK ZKS.

Moj predlog, da naj CK ZK Slovenije čimprej razpravlja o tem projektu prenove, nikakor *nima* za cilj, da bi na seji CK ZK Slovenije vodil boj na življenje in smrt za

zmago enega in za poraz drugega koncepta. Ne zahtevam, da se glasuje (ker bi bilo to neumestno) za ta ali za drugi koncept niti za posamične formulacije v njih.

Razpraviti pa moramo *takoj* (s tem smo že v zamudi), kaj je temeljni *namen* koncepta prenove (nekateri objavljeni koncepti znatno *zaostajajo* za dosežki zadnje zvezne in slovenske konference), katere *vidike* obnove mora ta koncept obseči, kako bomo prišli v Sloveniji do *sinteze med raznimi koncepti* prenove ZK in kako jih bomo predstavili članstvu in vsej javnosti.

Med temi vidiki razprave o prenovi ZK, ki so najnujneši in celo že v *veliki zamudi*, bi posebej poudaril *sintezo različnih* projektov, ki so že pred nami, še več: *sintezo različnih struj v ZK Slovenije*. Glede te sinteze, ki je glavni preizkus politične zrelosti moderne politične organizacije, v ZK Slovenije nismo napredovali. V delu ZK je več *monizma* kot pluralizma in skozi pluralizem vzpostavljene enotnosti.

Usodni pomen sinteze različnih stališč je prisoten v utemeljeni zahtevi ZK Slovenije, da naj bosta tak dialog in sinteza prisotna v ZK *Jugoslavije*. Zelo težko pa bomo zahtevali tak *pluralizem* in *dialog* v ZK *Jugoslavije*, če ga ne bomo uresničili tudi v *sami ZK Slovenije*, če bo v ZK Slovenije ostal monizem. Dialoško in pluralistično vodenje in sinteza pa bosta v Sloveniji povezala vse struje, ki izražajo sestav vsega članstva ZK in šele s tako sintezo bodo mobilizirane vse moči ZK Slovenije. Prav ob različnih konceptih prenove ZK je sijajna prilika, da *ZK Slovenije stopi na višji nivo pluralističnega in sintetičnega sodelovanja*. Vzpostavljanje enotnosti sodobne politične organizacije skozi dialog njenih struj in vsega sestava pa ni kakšen daljni ideal, ampak je v sodobnem svetu že uresničeno.

Kot vzor kulture pluralizma struj in zato maksimalnega razvoja svojih moči naj navedem samo KP Italije, od katere se tega lahko učimo. KP Italije je prav zaradi tega tako uspešna že 45 let v svojem razvitem okolju, čeprav v njemu nima tako ugodnih pogojev kot ZK v našem družbenem in zgodovinskem okolju.

Pa tudi v ZK Slovenije smo že dosegli višjo raven pluralizma in notranje demokratičnosti kot jo imamo sedaj v neopravljeni razpravi o raznih konceptih prenove ZK Slovenije in ZK *Jugoslavije*. Na prvi plenarni seji šestega kongresa ZK Slovenije leta 1968 sem predložil *takoj* na začetku plenuma kongresa, da se ustanovi posebna komisija za razpravo o načrtu statuta ZK. To sugestijo je takrat plenarna seja kongresa slovenske ZK brez težav sprejela, zanj so bili tovariši in tovarišice vseh generacij. Na komisiji so v živih, vendar tovariški razpravi prišla do izraza različna mnenja in v mnogočem je dosežen sporazum. Te ravni pluralizma in demokratičnosti v sedanjih obravnavah različnih projektov o prenovi ZK še nismo dosegli, čeprav je bilo izkustvo iz leta 1968 samo pozitivno.

Ni pa nobenega razloga, da si ne bi sedaj v ZK Slovenije prizadevali, da dosežemo *raven pluralizma pred 23. leti*. Ta pluralizem in to demokratičnost lahko sedaj v ZK Slovenije organiziramo še bolj racionalno, ni nam treba čakati naslednjega kongresa. O različnih projektih prenove ZK, ki so že znani, organizirajmo *predhodno* razpravo *čimprej* v CK ZKS in v že osnovani komisiji za pripravo resolucije o prihodnjih nalogah, ki bo predložena jesenskemu kongresu slovenske ZK (v komisiji za programske projekte naslednjega kongresa, ki jo vidi tov. Ciril Ribičič). Če bomo pravočasno razpravili v CK ZKS in v tej komisiji različne projekte prenove ZK, bomo pred kongresom razčistili večino ali vse razlike in se približali skupni rešitvi.

Kot primer možne sinteze med različnimi projekti prenove slovenske ZK naj omenim samo dva vidika, ki sta v njih prisotna, ki se ju da združiti in ki ju je treba združiti: za to pa se je treba pogovarjati takoj, pred kongresom slovenske ZK. Eno je utemeljena težnja *enega* projekta, da ZK predstavimo na *privlačen* način najširši javnosti, vsem volilcem in nečlanom, ki bi lahko postali člani ZK: *druga* pa je tudi utemeljena težnja v drugem projektu, da se člani ZK in aktivisti *temeljito* dogovorimo o tistih slojevnih, moralnih ipd. vidikih prenove ZK, ki jo bodo napravili učinkovito od znotraj navzven, ki bodo z jasno usmerjenostjo razvoja ZK izvlekli aktiviste iz apatije in dezorientacije.

Ta dva vidika prenove ZK nista v nobenem nezdržljivem nasprotju, sklad med njima pa lahko dosežemo samo v razpravi v organih ZK in zlasti v CK ZKS.

Z kompetentnim tovarišem iz predsedstva CK ZKS sva že pred dalj časa ugotovila: nujno je, da v komisiji za programski projekt (v komisiji za resolucijo) prihodnjega kongresa ZKS sodelujejo trije tovariši, ki so v zadnjih letih najbolj temeljito delali na vseh vidikih prenove ZK. Omenil sem že projekt, v katerem smo vse vidike prenove ZK obdelali v kontekstu jugoslovanskega gospodarskega razvoja in krize, preboja iz nje v DPES, razredno slojevna struktura Jugoslavije nastala v teh pogojih, ki deluje na članstvo ZK in vpliva na idejna in moralna gibanja v ZK.

Brez teh znanj in povezav ni možno resno in temeljito pisati predloga resolucije za naslednji kongres slovenske ZK niti resno obravnavati prenovo ZK.

Zato še *enkrat* uradno *predlagam* - in upam, da bo to uresničeno - da predsedstvo CK ZK Slovenije vključi v komisijo za predlog resolucije naslednjega kongresa ZK Slovenije (komisije za programski projekt) tudi dva člana mojega projekta o prenove: *Velka S.Rusa (roj. 1955) in podpisanega.*

Samo tako bo uresničen *pluralistični* in *vsestranski* sestav komisije za resolucijo, saj ona ne more izpustiti tiste, ki so na vprašanih razvoja ZK delali najbolj temeljito.

Predlagam, da so na temelju *28. člena statuta ZKJ* to pismo dostavi vsem članom CK ZK Slovenije.

S tovariškimi pozdravi

12.7.89 Vojan Rus

ODPRTO PISMO PREDSEDSTVU CK ZK SLOVENIJE *

Positivne so napovedi tovariša Kučana na seji CK ZKS 8. septembra 89, da bo sinteza različnih stališč postala stalna oblika delovanja ZK Slovenije.

Zadnji plenum CK ZK Hrvatske in 17. plenum CK ZKJ pred letom dni sta tako sintezo že uresničila, KP Italija pa jo uresničuje že nekaj desetletij. Ni pa še nobenih konkretnih dokazov, da bi pluralizem različnih stališč in njihova demokratična sinteza začela stalno delovati v ZK Slovenije. O tem sem javno že govoril. Sedaj pa bi se zadržal le pri verjetnih slabih medčloveških odnosih in zgrešenih stališčih nekaterih političnih profesionalcev v Sloveniji. Oni so svoj "vrh" dosegli v članku Jasne Babić v zelo razširjeni reviji *Danas* (19. 9. 1989).

* Redigiran tekst

Ker se je pri nas novi politični monizem že precej učvrstil, ga ne more na mah odpraviti en sam dobronameran človek in funkcionar, ampak so za to potrebni napori nas vseh. Prav zato pošiljamo odprto pismo predsedstvu CK ZK Slovenije.

Pisma nisem napisal, da bi zabaval sebe in publiko, ampak iz družbene potrebe. Preden sem napisal to odprto pismo predsedstvu CK ZK Slovenije, sem več desetletij, posebno pa v zadnjih letih poskušal na tovariški način prispevati, da se ti slabi odnosi v delu slovenske politike izboljšajo na kulturnen in demokratičen način. Ko je odgovorni novinar slovenskega Komunističnega centra nedavno počez in povprek sramotil borbo, sem javno zahteval, da se opraviči, obenem pa sem prosil funkcionarja SZDL, da glede tega posreduje pri predsedstvu CK ZK Slovenije. Ko so me nekateri mladi politiki grobo napadli v RK SZDL in mi poskušali preprečiti vsako razpravljanje, sem prosil funkcionarje SZDL naj jih vzgojno prepričajo, da se mi opravičijo vsaj osebno (čeprav bi bilo normalno, da se javno). Ko sem bil oblaten s strani odgovornega funkcionarja ZK na najbolj udarni emisiji TV, sem predlagal organom CK ZKS, da ta funkcionar sam popravi svojo napako. Čeprav mi je bilo predloženo, da se obrnem na Komisijo za prošnje in pritožbe pri CK ZKS glede srednjih in mlajših funkcionarjev, ki mi onemogočajo znanstveno in pedagoško delo, sem se od tega vzdržal, da (zaradi posebne "narave" teh osebnosti) ne bi prišlo še do težjih preprirov med člani ZK.

Upam, da sem doslej dovolj potrpežljivo poskušal, da pojave slabih odnosov v ZK in v politiki prerastemo na kulturnen način in da ohranimo enotnost ZK na osnovnih moralnih in družbenih načelih, ob vseh možnih razlikah glede ožjih zadev.

Ker so bili vsi ti moji dolgotrajni napori za izboljšanje odnosov zaman, se moram sedaj obrniti na vas z odprtim pismom.

Slabi medčloveški odnosi v politiki so izraz neodgovornosti in zato nujno pripeljejo do resnih političnih napak. Najbolj svež primer je omenjeni članek Jasne Babič. Utemeljeno je predpostaviti, da je pri njegovem kuhanju sodeloval kdo iz Slovenije. Nujno je ugotoviti, kakšen je delež posameznikov iz Slovenije pri rojevanju tega članka. Nekaj značilnih detajlov dokazuje, da si Babičeva ni vsega izmislila sama. Vprašanje pa je, koliko je bila točna v povzemanju informacij iz različnih virov ali navaja vse vire (Babičeva trdi, da je informacije iz Slovenije dobila od Gregorja Golobiča, Sonje Lokar in še koga), ali je kaj sama dodala ali napak razumela.

Ta članek je največja žalitev, ki je bila doslej objavljena na račun Slovenije in slovenske politike v jugoslovanskem tisku in še znižuje ugled SR Slovenije v Jugoslaviji. Tudi na to moramo biti pozorni, saj nekatere raziskave javnega mnenja kažejo, da ima morda Slovenija med vsemi republikami najmanjši ugled v jugoslovanski javnosti. Del tega slabega vtisa izvira iz neresničnega pisanja dela jugoslovanskega tiska, en del jugoslovanskih negativnih sodb o Sloveniji pa so povzročile neodgovorne skupine v Sloveniji, ki niso bile vedno zavrjene v sami Sloveniji. *Zato bo koristno, da tudi predsedstvo CK ZK Slovenije posveti ustrezno pozornost takim najnovejšim pojavom*, med katerimi je še posebej značilen članek Jasne Babič.

Nekaj ugotovitev in predlogov predsedstvu CK ZK Slovenije v zvezi s tem člankom:

1. Za SR Slovenijo in za slovensko politiko je najbolj negativna splošna ocena članka Jasne Babič, da je Slovenija zapustila smer samoupravnega socializma. To "dokazuje" Jasna z navajanjem dveh slovenskih politikov. Babičeva navaja besede enega: "Vsi smo verjeli v Kardeljev koncept samoupravne demokracije in združenega dela", pravi priča istih "svinčenih časov". "Jaz sem nehal verovati pred dvema, tremi

leti... Saj smo v to vgradili svoje življenje, težko je danes priznati, da smo se motili..." Druga pa je "tudi spremenila mišljenje. Namesto "nestrankarskega političnega pluralizma" razlaga novinarju Danas pravico državljanov, da sami izbirajo oblike svojega združevanja, četudi bi bile to klasične politične stranke". (str. 16).

V nasprotju z to netočno informacijo, ki ustvarja vtis, da smo se Slovenci v sebi že dokočno odrekli samoupravljanju kot iluziji, ki škodi ugledu Slovenije in ki lahko prenaša negativne poglede posameznikov iz Slovenije v druge dele Jugoslavije - predlagam, da *predsedstvo CK ZK Slovenije še enkrat poudari, da so protisamoupravne težnje v slovenski javnosti le manjšinsko mnenje in da gremo v Sloveniji še naprej v smeri samoupravnega socializma kot je poudarila Temeljna listina in slovenska ustavna razprava.*

2. Jasna Babić tudi trdi, da je v Sloveniji bila obveščena, da se bo vodstvo slovenske Socialistične zveze "pogajalo z alternativci, zvezami in gibanji kot ločen partner in ne kot medij pluralistične "sinteze". To bo zgodovinska razprava in poskus nacionalne sprave po poljskem vzgledu." (str. 16).

Predlagam, da tudi *predsedstvo CK ZK Slovenije (kot je to že predsedstvo RK SZDL) zavrne površne, dogmatične poglede, ki slepo prenašajo tuje modele v Slovenijo in v Jugoslavijo.* Slepo prenašanje kateregakoli modela iz drugih dežel zapušča slovensko dejansko suverenost, saj odstopa od mišljenja z lastno glavo in od lastne poti. Če bi dogmatično posnemali, bi bilo poudarjanje slovenske suverenosti prazen zvok. Za Poljsko je verjetno najboljša in najbolj realistična pot, na katero se je sedaj podala. Jugoslovanske - in še posebej slovenske - razmere se zelo razlikujejo od poljskih. Socializem je bil v Sloveniji dosti uspešnejši kot na Poljskem, prinesel je slovenskemu narodu veliko več vrednot, v Jugoslaviji in Sloveniji smo se veliko preje spopadli s stalinisüčnim modelom, preje smo začeli razvijati vsebinsko demokracijo. Da je verjetno točna in izvorna informacija Babićeve o težnjah posameznikov iz Slovenije, da se sprejme poljski model pri nas, je pokazal predlog predstavnikov ene od slovenskih DPO na zadnji seji predsedstva RK SZDL: da naj slovenska skupščina podeli posebna pooblastila okrogli mizi predstavnikov slovenske politike in alternative. Ta politični direktorij deset ali dvajset ljudi naj bi dobil veliko oblast in jo delil med vrhovi političnih strank: skoraj nekakšen stalinski politburo, le v drugi obliki, pa enako nedemokratičen. Večina v predsedstvu RK SZDL je to težnjo na zadnji seji zavmila in ocenila, da je lahko okrogla miza pri SZDL samo oblika dela, ne pa organ odločanja v imenu vse Slovenije.

3. Ob tem, ko članek Babićeve (in morda tudi njeni informatorji) kompromitira vso Slovenijo in vso slovensko politiko, da smo se odrekli samoupravni socialistični poti in da nemočno podlegamo tujim modelom, tudi žaljivo piše o še aktivnih partizanskih voditeljih. Ne bom našteval vseh odtenkov teh žalitev, ampak se zadržim samo pri enem. Babićeva zelo dvoumno prikazuje kot eno od možnosti, da so partizanski voditelji, udeleženci znanega razgovora s tov. Kučanom, nastopali kot KOLEKTIVNI BILAK, ki naj bi, trdi Babićeva, "zahvaljujoč dobrim zvezam z Jugoslovansko armado in s Službo državne varnosti poklicali na pomoč bratske partije, da se reši zgodovinska komunistična misija. *Mladina* je bila torej dobro obveščena." (str. 17). Po tej "dobri obveščeni" naj bi bili slovenski partizani, ki so Slovence prvič v tisočletni zgodovini povedli v res uspešen nacionalni boj, agenti tuje vladavine v Sloveniji. Iz Bavčarjevih zapiskov naj bi, po razlagi Babićeve, sledilo, da so slovensko "konzervativno politično krilo" in "zdrave moči" za "policijsko državo, enostrankarstvo in unitarizem". Po vseh teh možnih

sumničenjih navaja Babičeva tudi drugo možnost (s tem sebi in informatorjem zagotovi odstopnico, če bo odgovor odločen): "France Popit res ni tista zdrava moč, ki bo zahtevala intervencijo na slovenskih tleh." "Vse to si je izmislila *Mladina*." Torej: enkrat je pisanje *Mladine* in pripovedovanje o konzervativni frakciji "dobra obveščenosť", drugič pa je vse to v istem članku "izmišljotina". Take provokativne dvoumnosti lahko ustvarjajo nezaupanje dela jugoslovanske javnosti v stališča slovenskih partizanov.

Zato bi bilo dobro ponovno ugotoviti, da so bili *razgovori partizanskih voditeljev z predstavniki predsedstva CK ZK Slovenije v februarju 89 dobronamerni in tovariški*.

4. Atmosfero članka Babičeve "povzdigne" genijalno odkrivanje ("identificiranja") "Popitove grupe levo orientiranih intelektualcev" češ, da to vprašanje "resno vznemirja del Jugoslavije" (str. 17). Ti trije razkriti člani "Popitove grupe" naj bi bili Vojan Rus, Velko S. Rus in Joža Šter. Sicer je še tajna, kdo je bil prodorni kontraobveščevalec in kdaj mu je podvig odkrivanja grupe uspel (o tem, po trditvi Babičeve, "govori Sonja Lokar"). Vse to je (glede na znana dejstva, ki jih bom navedel) tako veselo, da bi sodilo v igrico slepih miši v otroškem vrtcu, če ne bi to "Popitovo grupo" tekst Babičeve posredno in spletkarsko povezoval z možnostjo "kolektivnega Bilaka", "konzervativnega slovenskega političnega krila", ki je "policijska država, enostrankarstvo in unitarizem".

Nenačelno grupašenje lahko pripisujejo drugim samo tisti, ki so sami taki in ki zato ne verjamejo, da so možni poštene in načelni ljudje. Mučno bi mi bilo, da bi se moral opravičevati pred nenačelnimi ljudmi. Dolžan pa sem naši javnosti navesti nekaj dejstev o tajanstveni "grupi levih intelektualcev", saj bi bil lahko del slovenske javnosti vznemirjen zaradi debelih neresnic, ki jih širi o mojem deležu v "državni zaroti" mreža ljubljanskih, zagrebških in beograjskih novinarjev in morda nekateri slovenski politiki.

Podpisani sploh nisem slutil in vedel, da tovariš Popit piše pismo CK. Za to pismo (in za drugo Popitovo pismo) sem zvedel šele več tednov potem, ko sta bili poslani in dolgo po tem, ko so o njih že zdavnaj vedeli mnogi drugače misleči. Moje teze o prenovi ZK so nastale na osnovi večletnih raziskav, ki sem jih vodil pred očmi javnosti in v okviru raziskovalnega programa pri CK ZK Slovenije, sodelovalo pa je v njej na začetku pet raziskovalcev, od katerih so ostali trije (Jože Šter, Velko S. Rus in podpisani), dva pa sta zaradi prezaposlenosti odpadla (Košuta in Krevs). Iz tega je nastala knjiga, ki je izšla (pred vso javnostjo) pred tremi leti pri slovenskem Komunistu. Njeni podpisani avtorji so prav trije Jasnini (in čigavi še) "zarotniki": Jože Šter, Velko S. Rus in Vojan Rus. O tej raziskavi in knjigi je bilo v teh letih v prostorih CK ZK Slovenije več javnih razprav okrog dvajset slovenskih znanstvenih in družbenih delavcev. Dosti teh razprav in raziskav je bilo objavljenih v časopisu *Anthropos* in v treh številkah slovenskega Komunistu (tu je objavljeno tudi sodelovanje Sonje Lokar). Glavne teze o prenovi ZK (v zvezi z dolgoročnim programom) sem iznesel pred petimi leti pred vsaj sto ljudmi v Kumrovcu (tudi tu je bila Sonja Lokar). V nobeni od teh številnih razprav, ki so bile osnova mojih tez o prenovi ZK, pa ni prisostvoval tovariš Popit. Za konkretne formulacije vseh mojih tez o prenovi ZK odgovarjam izključno jaz sam, ker se glede njih (niti glede ene same besedice) nisem posvetoval z nikomer.

Zato je kakršnokoli fantastično povezovanje mojih tez o prenovi ZK ter raziskovalcev in piscev knjige *Morala, razrednost in vloga ZK Jožeta Štera in Velka S. Rusa* z nekakšno fatamorgansko "Popitovo grupo" *popolna in skrajno neinteligentna izmišljotina*.

Nikoli v vsem svojem življenju nisem slepo tekal za nobenim posameznikom ali skupino, ampak se vsaj že petdeset let ravnam samo po svoji vesti. Vse svoje življenje nisem sodeloval niti v eni politični ali znanstveni spletki. Vse to velja tudi za Jožeta Štera in Velka S.Rusa, ki sta oba izrazito samostojni in karakterni osebnosti. Njuna doktorata sta izrazito izvorna, njuno sodelovanje v naši skupni raziskavi ekonomske krize, izhoda iz nje in vloge ZK je bilo izrazito avtonomna, kar s primerjavo tekstov lahko preveri vsak bralec omenjene knjige. Skupna nam je bila samo leva usmerjenost in izkustvena metoda, očitno pa ima vsak avtor lasten pristop, lastno tematiko, lastne podrobne sklepe in stil. Ker se Jože Šter in Velko S.Rus uveljavljata samo s svojim delom in ne s spletkami, že desetletje pritiskajo nanju birokratični kot malomeščanski elementi (meni je to znano že več desetletij.)

Trije omenjeni strokovnjaki (Jože Šter, Velko S.Rus in podpisani) delimo usodo več levih, zelo delavnih in značajnih družboslovcev, ki so vse bolj odrinjeni iz političnega življenja. Tudi to je eden od vzrokov naše sedanje idejne zmede.

Ni pa mogoče šteti v spletkarjenje, ko trdim: moje teze o prenovi ZK se ne strinjajo samo z tremi ali štirimi ljudmi, ampak se strinjajo z vsemi stotisoči ljudmi v Sloveniji, ki sprejemajo samoupravno socialistično usmeritev Temeljne listine in ustave. Na tej osnovi se tudi strinjam s stališči tovarišev Bojca, Kraigherja, Perovška, Popita, in Volča v februarjskih razgovorih s tovariši Klemenčičem, Kučanom in Cirilom Ribičičem (za podrobnosti o teh stališčih sem zvedel šele kakšna dva meseca kasneje: tudi to dejstvo je važno za razlikovanje resničnih idejnih struj, ki naj bi bile enakopravne v ZK Slovenije, od frakcij in skupin, ki se bore samo za oblast).

5. Tudi površen bralec bo zlahka opazi usklajeno agitpropsko streljanje (koncentrirano na moje ime in priimek) ljubljanskih, zagrebških in beograjskih marketinških pisarjev za množična porabo. Nasproti moji samoupravni usmeritvi so razbito bratstvo med glavnimi republiškimimi mesti v skupnih napadih obnovili: Danilo Slivnik in Vasko Simonović, Darko Štrajn in slavna A. PL, Jasna Babić in Veliki Prenovitelj slovenske zgodovine Dežman, Dore Tomažič in Miran Sattler (najbolj izvorni Slovenec), da ne govorim o Mihi Kovaču, Janku Lorenciju in Nini Komparič. Namesto gromkih besed o novinarskih častnih razsodiščih bi se omenjeni pogovorili vsaj o osnovnih zahtevah vsakega novinarstva, ki jih ne dosežajo!

Ti marketinško-agitropski črni pajki predejo isto črno mrežo črnih neresnic v slovenski in v jugoslovanski javnosti. Ne predejo iz svojih možgan, ampak iz enotnih izvorov.

Omenjeni kritiki mojega javnega delovanja in pisanja ne navajajo *niti ene besede* iz dvajset strani mojih tez o prenovi ZK (in njihove širše utemeljitve: knjigi *Morala, razrednost in vloga ZK, Na kriznih križpotjih* in članki v Delu), ne poskušajo zoperstaviti zgodovinskih dejstvom, ki jih navajam, niti enega dejstva. Oni vsi preprosto meljejo prazne laži ali žalitve na isti robotsko-mitingaški način, ki ni nič boljši kot kje druge v Jugoslaviji (en sam od njih navaja v obliki popačene montaže nekaj mojih besed, pa niti enega zgodovinskega dokaza iz mojih tez).

To je doslej v svetu nevidena jugo-slovenska sinteza: a) realsocialističnega monopola v sredstvih za informiranje in b) začetniške strankarske propagande na dnu predvojne šentflorjanske doline.

Najverjetnejši vzrok za to živahno neoagitropovsko delovanje v nečast moje malenkosti je: začetek strankarske volilne kampanje. Ne gre za splošne volitve v letu

1990, ampak za volitev v organe ZK. V moji osnovni organizaciji ZK so me evidentirali med številne kandidate za organe ZK. Ves propagandni vik proti mojim tezam o prenovi

ZK se prav nič ne zanima za zgodovinsko in teoretsko vsebino teh tez, ampak me verjetno poskuša politično izločiti in onemogočiti z metanjem blatnih kep (in tako tudi na druge leve kandidate). Še tako velik pluralizem teh kep iz istega izvora pa seveda ni pluralizem različnih mnenj in struj.

6. Glede blatenja vrste vodečih slovenskih partizanov, ki so največ naredili za boljše življenje slovenskih ljudi, da so potencialni "bilakovci", "militaristi", "unitaristi", "konzervativci" itd., in glede podobnih blatenj mojega imena, Velka S. Rusa in Jožeta Štera predlagam predsedstvu CK ZK Slovenije naslednje:

1. da oceni moralno in politično naravo teh obtožb,

2. da ugotovi, kdo so pobudniki in nosilci teh obtožb,

3. da povabi tri izrečno omenjene slovenske funkcionarje v članku Jasne Babič, da se odločno distancirajo od obtožb in ocen v tem članku,

4. da priporoči vsakemu članu ali funkcionarju ZK Slovenije, ki je eventuelno sodeloval v teh lažnih obtožbah drugih članov ZK Slovenije, da se jim javno opraviči.

Namenoma predlagam predsedstvu CK ZK Slovenije čimbolj umirjene sklepe in korake. Ti predlogi so najminimalnejši minimum za normalno delovanje normalne politične organizacije. Kako bi normalen pošten človek mogel eventuelno sodelovati v eventuelnem političnem gibanju, v katerem bi posamični politik ali novinar imel privilegij samovoljnega odstrela vsakega običajnega člana, ki si upa odpreti usta na svoj način.

V takih pogojih tudi jaz ne bi mogel prevzeti nobene politične odgovornosti.

To pismo pošiljam tudi na osnovi pravic, ki jih vsakemu članu ZK daje 28. člen statuta ZK, ko mu zagotavlja, da dobi odgovor od organa ZK, na katerega se je ta član obrnil.

S tovariškimi pozdravi

2. 10. 1989

Vojan Rus, Ljubljana, Porentova 1

MODERNA LEVICA*

Ves socialistični svet je v silovitem vrenju. Kje najti najboljše vodilo za delovanje slovenskih komunistov v teh viharjih?

Edino gotovo vodilo na naši poti so *zgodovinska dejstva*. Glavna družbena dejstva iz 20. stoletja so bolj pravični sodnik kot vse dosedanje teorije in kot vse ideologije. Zgrešena je slepa dogmatska vera v popolni socialistični raj, pa tudi slepa vera v kapitalistični raj ali popolno nadrazredno zahodno civilizacijo. Nekateri prestrašeni posamezniki nihajo med temi dogmami, to jim zapira oči, da bi mirno presodili med dejstvi, kaj je pozitivnega v kapitalizmu in kaj v socializmu in kako se pozitivno iz obeh "sistemov" že prepleta in kako to še bolj združiti.

Dovolite, da iznesem nekaj kratkih sklepov iz predloženih tez, ki so nastale na osnovi petdesetletnega proučevanja družbenih dejstev v 20. stoletju.

* Sinteza razprav na I., II., III. in IV. skupini XI. kongresa ZKS, Ljubljana, 22. - 23. 12. 1989.

Prvič, tudi v najbolj razvitih družbah bo moderna politična levica še dolgo desetletja glavni dejavnik humanega življenja vseh ljudi. Tudi v družbah, ki imajo najvišji povprečni čisti dohodek in najmodernejšo tehniko, so še velike razlike med družbenimi skupinami, je še možno veliko izkoriščanje in življenje množic je glede kulture zelo siromašno in plehko. Zato bo vse človeštvo tudi v 21. stoletju zelo rabilo moderno levico, ki bo na demokratičen način zmanjševala izkoriščanje, preveliko oblast ozkih skupin, in ki se bo borila za polnejše kulturno življenje vseh ljudi. Otipljiv dokaz, da tudi najbolj razvite evropske dežele rabijo levico, je krepka večina moderne levice v skupnem parlamentu zahodne Evrope. Če se torej ZK odločno prenovi v moderno levico, bo še dolgo življenjsko pomembna za vse ljudi v Sloveniji in Jugoslaviji, imela pa bo trajno oporo moderne levice na zahodu in vzhodu.

Drugič, naravnost smešna je prazna trditev, da je sedaj socializem popolnoma propadel, da se je pokazal kot sovražen in tuj človeški naravi. To lahko trdi ali popolni zgodovinski nevednež ali pa kakšen navidezen "komunist", ki računarsko obrača plašč po trenutnem vetru. Nesporna, očitna dejstva 20. stoletja dokazujejo, da so svetovna nekapitalistična in leva gibanja v 20. stoletju slavno končala največje in najtežje boje za dobrobit množic v vsej človeški zgodovini. Socialisti, socialdemokrati, narodnoosvobodilna gibanja in komunisti so v tem stoletju premagali doslej največje imperialistične sisteme, največ so prispevali k zmagi nad glavnim sovražnikom, nad fašizmom. Prvič v zgodovini človeštva so ta leva gibanja demokratično organizirala množice po svetu in jim izborila boljši materialni in delovni položaj, obsežno socialno varstvo, šolanje in so sprožila nezaustavljivo svetovno ofenzivo miru, ki je Gorbačova napravila za najbolj priljubljenega državnika tega desetletja. Tisto, kar se sedaj v Vzhodni Evropi upravičeno s treskom in ropotom ruši, ni noben socializem, ampak trohneli stalinovsko brežnjejski birokratizem, ki je bil glavni domači notranji, razredni nasprotnik socializma. Res pa je nujno, da odločno zapustimo dosedanjo izčrpano stopnjo administrativnega in ekstenzivnega socializma in da se prebijemo na novo stopnjo demokratičnega socializma z intenzivnim gospodarstvom. Prav ta novi socializem pa rabi moderno levico.

Tretjič, za vso svetovno moderno levico pa tudi za moderno levico v Jugoslaviji je značilno, da se hitro otresa vseh birokratskih, dogmatskih in svojih ozkosti in da stremi združitvi vse žive vrednote čoveštva, ne glede na njihove različne oblike, teži združiti vrednote modernega socializma, marksističnega humanizma, humanizma prvotnega krščanstva in evropskega razsvetljenstva, teži združiti stare in moderne človeške pravice.

Četrtič, popolnoma bi se zameglil pogled na prenovu ZK, če bi se vnaprej dogmatsko slepili, da so naš delavski razred samo ročni delavci in da je ta razred slojno popolnoma enoten, če bi vso našo inteligenco že vnaprej predpostavljali kot enoten "srednji sloj" in če bi naš birokratizem že vnaprej gledali kot popolnoma enoten sloj, ki je izenačen samo z uradničtvom in poklicno politiko.

Prenova ZK in naše družbe pa se tudi ne bi premaknila, če bi skupaj z nekaterimi našimi komunisti predpostavljali, da v naši družbi ni različnih socialnih skupin in vrednot in da je vse ena sama idilična nacionalna enotnost. Znotraj vsakega klasičnega sloja so pri nas zelo različne razlomljene skupine. Razrednoslojna in moralna diferenciacija, ki je nujna za gospodarski napredek in prenovu ZK in enotno politično volje, je lahko samo pozitivna in demokratična in mirna. To bo samo demokratično zbiranje delavcev vseh slojev, zbiranja poštenih občanov Slovenije brez nasilja in

izrednih ukrepov in bo uporabljalo objektivna merila enaka za vse občane kot je naprimer merjenje učinkovitosti gospodarjenja in vodstev z dobičkom ali izgubo, z konkretnimi gospodarskimi in kulturnimi uspehi. V 18. delu kongresu predloženega programa je nekaj šibkih točk. Ko ta del govori o socialni osnovi ZK, ne pove prav nič o realnih družbenih skupinah v naši družbi, ampak socialno osnovo ZK preveč enači s subjektivnimi željami po idealnih ljudeh, s subjektivnimi stališči, s subjektivnimi lepimi hotenji. Obenem pa govori zelo abstraktno o idejno teoretski prenovi ZK.

Popolnoma razumem tovariše, ki ne želijo, da na dogmatičen način, z govorjenjem o razrednosti, brez potrebe vnašamo spore v našo družbo. To je upravičena težnja. Ne prenašamo zastarele modele iz XIX. v ta čas. Gre za nekaj drugega. Če želimo dejansko stvari premakniti, ne moremo sprejeti stališče tistih tovarišev, ki gledajo, kot da je naša družba en sama čudovita nacionalna enotnost in kot da v naši družbi ne obstojijo povsem realne in tudi zelo posebne družbene skupine, ki jih nikjer v svetu ni. Npr. znotraj inteligence, znotraj upravljalkega sloja, znotraj delavskega razreda so se formirale tudi posebne skupine, ki imajo poseben karakter, kot je opisoval danes konkretno tov. Kraigher. Če ne gremo na raziskovanje teh posebnih skupin, kot so pri nas in ki imajo tudi včasih elemente razrednosti (večina birokratizma, bogataški sloj, ki tudi pri nas obstoji, ki ima tudi svoje težnje in ki bi želel celo našo družbeno lastnino dobiti v roke itn.), ne bomo mogli organizirati nobene skupne fronte najnaprednejših sil. Pri nas pri diferenciaciji ne gre za to, da bomo nekoga kregali ali kaznovali, ampak da zberemo vse pozitivne sile, od ročnih delavcev in upravljalcev, ki so imeli rezultate, do intelektualcev, ki delajo z dobro voljo, pa četudi z nizko plačo, da zberemo in povemo, katere so tiste napredne sile, ki tvorijo našo zelo široko fronto in ki imajo skupno politično voljo. Sicer se ne bomo premaknili iz gospodarske stagnacije, ki v Sloveniji že kar precej dolgo traja. Mi smo poskušali - tole knjižico (Morala, razrednost in vloga ZK: avtorji dr. Jože Šter, dr. Velko S. Rus in jaz) poznate, na zelo konkretnih dejstvih te posebnosti naših slojev raziskati. Brez tega ne bomo nikoli mogli stvoriti enotne, zavestne in artikulirane napredne fronte (samo za to pozitivno diferenciacijo gre) in združiti politično voljo za izhod iz težkega gospodarskega položaja.

Šestič. Na Slovenskem je družbena lastnina sestavni del dejstev o vsestranskih zgodovinskih uspehih slovenskega naroda. Zato so težnje po likvidiranju družbene lastnine z popolno privatizacijo pri nas povsem nezgodovinske, povsem ideološke in niso ekonomsko racionalne. Velika večina tez v četrtem gospodarskem delu predloga programa je utemeljena in to se mi zdi najkvalitetnejši del v tem programu. Nejasni, zelo nejasni pa so v tem delu programa pogledi na družbeno lastnino. Normalno je, da bomo imeli razne vrste lastnine, mnoga mešana podjetja, da bomo prodali nerentabilno družbeno podjetje in da bodo oblike družbene lastnine bolj precizirane kot doslej npr. z titularje, z raznimi vrstami delnic. Zgrešeno pa bi bilo sklepati, da je lastništvo ali celo samo kako privatno lastništvo glavni izvor uspešnega gospodarjenja. Zgodovina 20. stoletja je pokazala, da je glavni nosilec uspešnega gospodarjenja moderni poslovodni direktorski sloj in ne več lastnik kapitala kot v 19. stoletju. Temeljna listina Slovenije in ustava, ki sta obvezna tudi za vse komuniste, postavljata kot cilj samoupravni socializem, ki pa ni mogoč brez družbene lastnine in ki je tudi varstvo naše suverenosti. In še druga stran naše temeljne listine: kot glavni nosilci slovenske svobode smo komunisti do novih političnih zvez čimbolj široki in tolerantni. Je pa v ostrem nasprotju

z temeljno listino in z našo ustavo, če bi podpirali posamične teze ali stranke, ki bi hotele zrušiti temelje samoupravnega socializma.

Mi imamo v našem programu utemeljeno definicijo, da smo zveza demokratske levice. Mislim, da je to zelo dobro in moja pobuda je šla v to smer, ko sem pred dvema letoma govoril v Kumrovcu o potrebi take moderne demokratske levice. Naj kratko utemeljim, zakaj je dobro, da se opredeljujemo prav kot levica. Zdi se mi, da ima prav levica v svojem najširšem smislu v bodočem svetu in tudi v najbolj razvitih deželah resnično močno perspektivo, bolj kot se včasih zdi ko se govori nasplošno o "civilizaciji". Francoski predsednik vlade, ki je prišel k nam, ki je desni socialist, je nas Jugoslovane opozarjal, da vendar v zahodni Evropi obstojita dve osnovni struji. Ena struja demokratične levice in druga struja meščanskega liberalizma. Namreč dejstvo je, da se tudi v najbolj razvitih deželah, recimo Zahodne Evrope, da so ob najvišjem povprečnem dohodku, da so ob najmodernejši tehniki še vedno možne zelo resne oblike izkoriščanja, da so še vedno možni monopoli zelo ozkih skupin in da je še vedno prisotno zelo siromašno kulturno življenje množic, ki bi bilo lahko ob drugačnem vrednotenju realno drugačno. In zato ima levica take resnične življenjske možnosti in potrebnosti tudi v najbolj razvitem okolju, v katerega poskušamo vstopiti. In zato je levica v zahodnoevropskem parlamentu dobila čvrsto večino (vsa ta moderna levica, od socialdemokratov, italijanskih komunistov itn.). Zato Mitterand vodi uspešno večinsko borbo, npr. proti ge.Thacher za socialni program Evrope. Zato bomo mi kot levica in prav kot levica imeli lahko široko podporo in na zahodu in na vzhodu (koder so podobni procesi pri Gorbačovu).

Sam globoko prepričan, da ima ta moderna levica že povsem jasne konture. Ona se odločno odreka raznih dogmatskih ozkosti, se odreka nekakšnega izključnega filozofskega, svetovnega nazorskega opredeljevanja, ima pred sabo predvsem realne življenjske potrebe prostora in časa, se jasno opredeljuje proti izkoriščanju, proti poniževanju ljudi in za čimbolj celovito življenje, ki je konkretno možno, za človečno življenje, ki je možno v teh pogojih. In na tej osnovi bi (zdaj pa pridem do pobude) predlagal, da Zveza komunistov, še bolj odločno stopi v tisti smeri, kot je zelo uspešno šla najbolj uspešna stranka druge polovice 20. stoletja, to je italijanska komunistična stranka, ki je v popolnoma nepriviligiranih pogojih, brez pomoči oblasti stalno predstavljala 30 % Italijanov in bila zelo uspešna ter demokratična. Ta stranka je bila značilna, za razliko od vseh neboljševističnih, stalinističnih strank (ne bom rekel leninističnih) po tem, da je tolerantno, zavestno upoštevala in priznavala različne struje v svoje vodstvu okoli 30 let in preko teh struj je dobila res oporo, široko oporo v celem italijanskem prebivalstvu. To so bile struje, kot je bil bolj socialdemokrasko usmerjen Napolitano, bolj levo sredinski Berlinguer, pa malo bolj levi Ingrao in Pajetta. Na ta način, s toleranco teh struj, ki nikakor niso bile frakcije, ki se borijo za oblast, ampak so bile resnično povezane s celo italijansko socialno in duhovno strukturo, je bila KPI zelo uspešna. In jaz predlagam, da smo tudi mi na ta način odprti za vse leve struje v Sloveniji ne glede, kakšne filozofske, svetovnonazorske nazore imajo. Tako so v naši zvezi demokratične levice lahko resnični socialdemokrati in resnični krščanski socialisti, so komunisti, je nova levica (ki je bila včasih zelo jasen pojem), je moderna levica, je lahko avtonomna levica: vse to bi bilo lahko pri nas. In da odprto in jasno povemo tudi na našem kongresu, da se tako široko odpiramo.

Čisto jasna je tudi meja za to široko moderno demokratično levico. To je boj proti izkoriščanju, proti monopolom, proti poniževanju ljudi, za celovito življenje človeka. Torej: samo družbeni in humani cilje bi bili naša opredelitev, ne pa kakšni filozofski ali pa ozko razredni kriteriji. Mislim, da bi s tem bili tudi precej realni in potrebni v našem prostoru, saj je v našem prostoru ravno levica zdajle slabo organizirana.

Novе stranke, in strančice ki se pojavljajo, so nekatere na začetku nakazale, kot da bi bile leve. Ampak pogledjmo: najprej so se imenovali "krščanski socialisti", pa so se preimenovali v "krščanske demokrate", pa imamo sedanje slovenske "socialdemokrate", ki so veliko bolj sredinski liberalno genšerjevski, ki so veliko manj levi, kot so recimo s svojim sedanjim programom nemški socialdemokrati. Njihov sedANJI program bi jaz lahko sprejel v celoti. Torej predlagam, da zavzamemo stališče: mi združujemo res vse opredeljene leve struje. S tem bi se tudi razlikovali od socialistične zveze, ki bo tudi gotovo združevala take patriote, ki so liberali in ki so pošteni ljudje, ki imajo radi tole deželo in ki so objektivno napredni, ampak se ne bodo takoj opredelili kot levičarji. Tudi razne oblike sredine in nevtralnosti se bodo lahko tam zbrale. Mi pa bi bili levica, moderna, normalna levica vseh struj. Dodal bi še, da so to pobudo pozitivno obravnavali nekateri člani zveze komunistov na Filozofski fakulteti in da je moja pobudo sprejela tudi II. skupina 11. kongresa z večino. Torej se nisem sem zatekel, da bi ustvarjal svojo frakcijo. Hvala lepa.

Ljubo Koler

Ali želi kdo o tej pobudi razpravljati? Izgleda, da nihče. Potem predlagam, da se opredelimo do pobude. Kdo je za to, da podpremo pobudo tov. dr. Vojana Rusa, da dvigne rdeči kartonček. Naštel jih je 16, pobuda je podprta.

PLENUM 14. KONGRESA ZVEZE KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE

Drage tovarišice in tovariši delegati!

I

Pošiljamo vam teze *Moderna levica za humani socializem na prehodu iz 20. v 21. stoletje - Teze o prenovi ZK* (naprej: Moderna levica) s predlogom, da jih 14. kongres uporabi kot enega diskusijskih materialov.

Te teze niso proti-predlog, niso nasprotna alternativa uradnim tezam o preobrazbi ZK z naslovom Osnovne smeri preobrazbe Zveze Komunistov (naprej: Osnovne smeri).

Obe tezi skupaj lahko dajeta uspešno komplementarno celoto. Prepričan sem, da so osnovne predpostavke pri obeh tezah enake (ob nekaterih manjših razlikah) ter, da so moje teze Moderna levica koristno dopolnilo Osnovnim smerem preobrazbe. Gre torej za možno sintezo obeh tez.

Moje teze so lahko dopolnilo Osnovnim smerem preobrazbe ZKJ prav posebej pri naslednji problematiki:

- moralna preobrazba zveze komunistov

- idejno teoretska preobrazba zveze komunistov
- razredna in kadrovska preobrazba ZK
- utemeljenost preobrazbe ZK v najnaprednejših družbenih tendencah modernega človeštva.

Tudi teze Osnovne smeri preobrazbe ZK govore o moralni, idejno teoretski, razredni in kadrovski preobrazbi ZK, a precej abstraktno in ne dovolj zgodovinsko konkretno. Zato menim, da bi morala biti v teh (pa tudi v drugih) aspektih teza Moderne levica potrebna in nujna dopolnitev Osnovnim smerem preobrazbe ZKJ.

II

Za ZKJ (in za njeno vlogo pri reševanju Jugoslavije ali pri njeni stagnaciji ali propadanju) je posebno *odločilna moralna in idejno teoretska preobrazba ZK*. Zato morajo biti ti vidiki preobrazbe na 14. kongresu proučeni bolj konkretno in temeljito kot so v Osnovnih smereh preobrazbe ZKJ.

Izhajam iz dejstev, ki so nam danes v Jugoslaviji vsem jasna:

- *Moralni in idejno teoretski nivo Zveze komunistov Jugoslavije je precej opadel v zadnjih nekaj letih*. To ima zelo negativen vpliv na celotno jugoslovansko družbo.
- Ker je ZK tako sedaj kot v bodoče edina realno možna povezujoča politična organizacija Jugoslavije, bi razpad ZK Jugoslavije lahko olajšal razpad vseh (državnih, političnih gospodarskih) vezi v Jugoslaviji, torej razpad titovske Jugoslavije.
- Razpadanje Jugoslavije bi se lahko končalo v že znanem (druga svetovna vojna!) *dolgotrajnem kaosu* na celotnem jugoslovanskem prostoru, ki bi v svoj vrtinec potegnili nekaj libanonskih situacij in prinesel veliko in dolgotrajno *nesrečo* vsem jugoslovanskim narodom in narodnostim (in nesrečo širšemu jugoslovanskemu in evropskemu prostoru).
- Zaradi *upadanja svoje morale in idejnosti* ni ZKJ v zadnjih letih dala *ni* najmanjšega prispevka k preboju iz *ekonomske krize*, ni tu prispevala k *vsebinski demokraciji* in boljšim odnosom med političnimi vodstvi ni tu prispevala k resnicoljubnosti javnih medijev.

- ZKJ ni v zadnjih letih ničesar prispevala k razvijanju tiste *normalne morale*, ki je že tisočletja bistvena vsebina normalnega skupnega življenja običajnih ljudi, vsebina delovanja trga, vsebina uresničevanja pravic človeka, pravne države, vsebina normalnega gospodarskega in družbenega upravljanja in družbene stabilnosti (samo taka morala je sedaj potrebna Jugoslaviji, nikakršen nadzemeljski moralni lik ali ideal).

- ZK bi dosegla moralno moč samo z zavestnim distanciranjem od specifičnega jugoslovanskega birokratizma in s povezovanjem vseh dobrih delavcev iz vseh slojev (fizični in rutinski delavci, iz sloja strokovnjakov in upravljalcev). V tem je glavna in nujna povezava med *moralno in razredno preobrazbo ZK*.

- V sedanji politični praksi ZK skoraj da ni miselne izvirmosti in ustvarjalnosti, ki so jo imeli Svetozar Marković, Milentije Popović, Dimitrije Tucović, Ivan Cankar, Josip Broz Tito, Vladimir Bakarić, Veljko Vlahović, Boris Kidrič, Edvard Kardelj in njihovi sodelavci. To miselno ustvarjalnost - ki je bila izvir vseh uspehov Jugoslavije - je vzpodbujala zavest o dolžnosti do jugoslovanskih narodov in delovnih ljudi. Tudi danes je jasna najtesnejša zveza med moralno in miselno (idejno in teoretsko) prenovno ZK ter oživljanjem njene ustvarjalne prakse.

Zaključek: Zaradi vseh omenjenih razlogov je nujno na 14. kongresu konkretnije in odločnejše govoriti o moralni, idejno teoretski, razredni in kadrovski prenovi ZK kot je to v Osnovnih smereh.

III

Ne domišljam si, da bi kdorkoli (niti posameznik niti ožja skupina) lahko takoj dvignil sedanji dokaj nizki moralni in miselni nivo ZK.

Realno je samo vprašanje: ali ima Zveza komunistov v sebi vsaj še toliko moči kot običajen človek, ki hiti veliki nevarnosti naproti, da zastane pred njo in da začne iskati drugo pot - ali Zveza komunistov nima več te moči?

Odgovor bo dal v precejšnji (ali končni) meri že 14. kongres ZKJ. Jasno je, da ima članstvo ZK več potencialne sile kot jo vodstva lahko izrazijo.

Glavo vprašanje 14. kongresa je: ali bo prišla skupna politična zavest in volja ZK o nevarnosti moralnega in idejnega upadanja ZK (za obstanek Jugoslavije) na 14. kongresu ZKJ do jasnega izraza; ali bo zavest o tej nevarnosti vsaj zavrla nadaljnje razpadanje ZK in Jugoslavije in ali se bo s tem začelo vsaj rahlo, postopno zdravljenje - ali ne?

IV

Za izdelavo tez Moderna levica so bila relevantna izključno *dejstva* iz novejšega družbeno-zgodovinskega razvoja Jugoslavije, Evrope in človeštva. Za formuliranje teh tez ni bila odločilna nobena dosedanja teorija ali ideologija. Precejšen fond dejstev novejših zgodovine, ki je bil proučevan v zadnjih petdesetih letih in še posebej v večletnem raziskovalnem projektu, ni mogel biti predstavljen jugoslovanski javnosti v celoti. Vendar pa je del dejstev objavljen v treh knjigah: dr. Jože Šter, dr. Velko S. Rus in dr. Vojan Rus - *Morala, razrednost in vloga ZK* (Komunist, Ljubljana, 1987); dr. Vojan Rus - *Na kriznih križpotjih* (DZS, Ljubljana, 1988); dr. Vojan Rus - *Nadaljevanje naše poti* (Ljubljana, 1983).

V

V pripravah za teze Moderna levica je bil ponovno proučevan *družbeni razvoj človeštva v 20. stoletju ter razvojne perspektive človeštva na prehodu iz 20. v 21. stoletje, še posebej v razvitih državah*. Samo takšno zgodovinsko raziskovanje (brez vsiljevanja ideoloških predpostavk) je bilo temelj za odgovor na vprašanje: ali bodo v bodočnosti človeštva še obstajale objektivne potrebe po političnem delovanju moderne levice?

Na temelju konkretnih zgodovinskih tendenc smo z gotovostjo ugotovili: ZKJ je nujno potrebna jugoslovanski demokratični socialistični skupnosti in vsem narodom in narodnostim Jugoslavije, če bo s temeljito in vsestransko preobrazbo postala del nastajajoče *moderne svetovne levice*.

VI

V sedANJI zmedI jugoslovanske politike bo vzela ZK zgodovinsko iniciativo v svoje roke samo pod pogojem, da bo svoje delovanje odločno usmerila v najbolj temeljite skupne življenjske cilje cele Jugoslavije!

Očitno je *preboj iz gospodarske krize najgloblji, usodni skupni interes vseh ljudi v Jugoslaviji*. Edino preboj iz ekstenzivnega v intenzivno gospodarstvo nam vsem omogoča vzpon iz vse večjih težav in nevarnosti za celo Jugoslavijo.

V Jugoslaviji smo zaradi mnogih nepotrebnih sporov in zaradi bavljenja z drugorazrednimi problemi izgubili ogromno dragocenega časa in ogromno dragocene energije, ki nam je prvenstveno potrebna za preboj iz gospodarske krize, ki v skrajno zaostreni obliki traja že najmanj osem let (v resnici se je začela že prej).

V vsem tem obdobju ni dala ZK nobenega svojega prispevka k izhodu iz krize (določene predloge so dali le državni organi). Zveza komunistov ni nikjer v Jugoslaviji dovolj napredovala v svoji preobrazbi, ker se nikjer ni obnovila za svojo glavno nalogo: da se osposobi, da kot politično gibanje s specifičnim delovanjem iniciativno sodeluje v dolgoročnem prebijanju iz globoke gospodarske krize na stopnjo ekonomske razvitosti Jugoslavije.

Ali bo ZKJ na 14. kongresu ZKJ našla moči, da se bo vsaj začela obračati k taki vsestranski kvalitetni preobrazbi, s katero bo počasi prenehala biti suha veja v gospodarskem življenju Jugoslavije?

Prebijanje iz gospodarske krize v intenzivno moderno gospodarstvo je edina realna osnova za izboljšanje materialnega položaja, ki je vse težji za vse več državljanov Jugoslavije, edina realna osnova za večje zaposlovanje in za večje stanovanjske možnosti mladih generacij, je edina realna osnova za izhod iz vse težjega položaja zdravstva, šolstva, kulture in uničevanja naravnega okolja.

Gospodarski razvoj je edini in trajni izhod iz vse bolj zaostrenih mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji, je edina garancija, da bomo v gospodarski razvitosti počasi dohitali Zahodno Evropo in normalno prešli v moderni svet.

VII

V tezah *Moderna levica za humani socializem na prehodu iz 20. v 21. stoletje* uporabljam pojme "moralna", "dobri delavci", "birokracija", "razred", "deli slojev" in podobno vedno na *nov, specifičen način*, ki odgovarja zelo specifičnim in v celem svetu dosedaj neznanim novim pogojem v Jugoslaviji po letu 1945. Ti novi pojmi bodo jasni in uporabni samo za tiste:

a) ki odločno prekinjajo s svojo slepo vero v katerokoli dosedanjo teorijo ali ideologijo in

b) ki se odločno obračajo k *posebnim* pogojem jugoslovanske družbe po 1945 ter k najnovejšim in najnaprednejšim tendencam modernega človeštva.

VIII

V tezah *Moderna levica za humani socializem na prehodu iz 20. v 21. stoletje* je vsestranska preobrazba ZK dosledno izpeljana iz Dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije, iz naprednih stališč Konference Zveze komunistov Jugoslavije iz leta 1988 in iz soglasno sprejetih jugoslovanskih stališč o nujnosti gospodarske in politične reforme.

Vendar moram poudariti: niti najboljši državni zakoni niti najbolj adekvatni državni ukrepi nikakor ne morejo sami zgraditi v množicah in upravnem aparatu tisto *enotno akcijsko politično voljo*, ki je nujna v vseh enotah družbe (posebej v bazičnih) za prevladovanje mnogih težav v prehodu iz ekstenzivnega v intenzivno gospodarstvo.

Samo Zveza komunistov in druge družbenopolitične organizacije lahko ustvarijo skupno politično voljo in enotno široko gibanje, ki bo kvalitetnejše od dosedanje politike, ki se bo vztrajno borilo za bolj kvalitetno gospodarjenje. Zveza komunistov in družbenopolitične organizacije bodo delovale tako samo, če se vsestransko preobrazijo v moralnem, idejno teoretskem, razredno slojnem, kadrovskem, organizacijskem in taktično političnem smislu. Če bi na 14. kongresu pozabili kateregakoli od omenjenih aspektov preobrazbe ZK, potem ta kongres ne bo dejavnik gospodarskega in družbenega razvoja, ampak njegova zavora.

Zato se v tezah *Moderna levica na bazi modernih izkušenj* obdelujejo zgoščeno vsi aspekti nujne preobrazbe ZKJ (moralni, idejni, slojni, kadrovski, organizacijski, taktično politični aspekt).

Jugoslovanski komunisti lahko prevladamo sedanjo nevarno stagnacijo v jugoslovanskem gospodarstvu in družbi (in nevarnost njenega nadaljnega razpadanja!) in postanemo aktivni nosilci gospodarskega in družbenega napredka samo, če bomo vse aspekte preobrazbe ZK odločno prilagodili zahtevam, ki jih postavljajo ti gospodarski in družbeni cilji.

S tovariškimi pozdravi

7. 1. 1990

Vojan Rus

PREDSEDNIŠTVO CK ZKJ, ODBOR ZA PRIPRAVO 14. IZREDNEGA KONGRESA ZKJ

Plenumu 14. kongresa ZKJ pošiljam *v prilogi*:

1. Teze *Moderna levica za humani socializem na prehodu iz 20. v 21. stoletje*. Teze o prenovi ZK.

2. Spremnno pismo (k tem tezam) vsem delegatom in gostom 14. kongresa. Prosim, da tudi moje teze o obnovi ZK in spremljajoče pismo takoj dostavite vsem delegatom in gostom 14. kongresa ZKJ. Prošnjo utemeljujem s temi razlogi:

1. Moje teze so nujno dopolnilo uradnim tezam *Osnovne smeri preobrazbe Zveze komunistov* (posebej na področju moralnega, idejno teoretske, razredne in kadrovske

preobrazbe ZKJ ter na področju njene utemeljenosti v sodobnih najbolj naprednih družbenih tendencah modernega človeštva).

Uradne teze Osnovne smeri preobrazbe ZK prav tako govore o omenjenih aspektih obnove ZK, a precej posplošeno, preveč abstraktno in ne dovolj zgodovinsko-konkretno. Uradne in moje teze o preobrazbi ZK se v osnovi sicer skladajo, vendar pa so omenjeni aspekti preobrazbe ZK v mojih tezah bolj zgodovinsko-konkretno razdelani z ozirom na posebnosti naše ekonomske in družbene krize in z ozirom na racionalnejši izhod iz nje.

Za vlogo ZKJ pri reševanju Jugoslavije iz krize (ali pa za njeno stagnacijo in propad) je moralna, idejno teoretska, razredna in kadrovska obnova ZKJ najvažnejša in odločilna. Zato bodo moje teze pomagale delegatom 14. kongresa ZKJ, da bodo lahko te glavne aspekte preobrazbe ZKJ čimbolj konkretno in temeljito proučili.

2. To, da se obračam direktno na plenum 14. kongresa s tezami o obnovi ZKJ ter s spremnim pismom, je v popolnem soglasju z izrecnimi določbami statuta ZKJ (vas samo prosim, da na plenumu kongresu podprete tako naslavljanje kongresu). Statut ZKJ v svojem 28. členu izrecno omogoča/zagotavlja vsakemu članu ZKJ pravici: 1. da se obrača na vse forume in na vse organe ZKJ, 2. da od njih dobi odgovor.

Zato ima vsak član ZKJ neodtujljivo pravico, da se obrača direktno na plenum 14. kongres ZKJ in da dobi odgovor od njega. Statutarno je ta stvar povsem jasna: odločitev, kako bo 14. kongres tretiral moje teze in spremno pismo, lahko da le plenum 14. kongresa, na katerega so moje teze in pismo naslovljeni. Vsak drug organ lahko samo sporoči plenumu 14. kongresa ZKJ svoje predloge o tej zadevi, kongres pa bo na začetku svojega dela odločal o proceduri (a noben organ ZKJ razen kongresa ne more odločati, ali se bodo moje teze in pismo tretirali na kongresu ali ne.).

3. Moje teze niso neka ozka osebna zadeva, ampak so celovite teze o vseh aspektih preobrazbe ZK.

Zato bo lahko obvezni (po statutu) odgovor 14. kongresa ZKJ na moje teze in pismo smiselen le, če bodo dali delegati nanj svoje pripombe v delovnih telesih samega kongresa (plenum, komisije).

4. Predlagam, da odbor za pripravo 14. kongresa ZKJ določi svojega člana, ki bo v organizacijskih organih kongresa, da bom od njega dobil informacije o mojem vključevanju v delo kongresa (s tezami in pismom).

Prosim, da pisno obvestite, kdaj bodo moje teze in pismo poslane delegatom in gostom 14. kongresa ZKJ.

S tovariškimi pozdravi

7. 1. 90 Vojan Rus, Ljubljana, Porentova 1